

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

AFGANİSTAN CEVİZCAN BÖLGESİ ÇAĞDAŞ ÖZBEK
ŞAIRLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV

HAZIRLAYAN

Emrah İLİK

İSTANBUL-2012

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Emrah İLİK
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Tez Konusu : Afganistan Cevizcan Bölgesi Çağdaş Özbek Şairleri
Tez Tarihi : 24. 01. 2012

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Anabilim Dalı Başkanı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı 51161015 numaralı öğrencisi Emrah İLİK tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG .....

Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAYEV .....

Yrd. Doç. Dr. İlbeyi ÖZER .....

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

Üniversite : **Fatih Üniversitesi**
Enstitüsü : **Sosyal Bilimler**
Anabilin Dalı : **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı**
Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV**
Tez Tarihi : **Ocak 2012**

ÖZET

Afganistan her ne kadar son yıllarda adından siyasi olaylar ve askeri müdahaleler ile bahsettirmişse de, geçmişte birçok devletin kurulduğu ve birçok devletin yıkıldığı ve bazı devletlerin de zayıfladığı bir coğrafya olması yönüyle dikkat çekici bir stratejik öneme sahiptir. Özellikle Çağatay edebiyatının doğduğu bir coğrafya olması itibariyle de Türk Dünyası Edebiyatı içinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu coğrafyada Atayi, Lütfi ve Sekkaki gibi şairler ile başlayan Çağatay Edebiyatı daha sonraları Ali Şir Nevayi ile zirveye ulaşmış, Hüseyin Baykara'nın hükümdarlığı ile genişlemiş ve Babürşah ile birçok farklı toplumlara Horasan'dan Hindistan'a kadar yayılmış ve neticede bu bölge önemli bir edebiyat muhiti olmuştur.

Afganistan sadece Türk Edebiyatına etki eden şairlerin yetiştiği bir yer de değildir. İran'a etkisi büyük olan Molla Cami ve yazdığı eserleri ve geniş hoşgörüsü ile insanları büyüleyen Mevlana Celaleddin Rumi gibi zatları da içinde barındıran çok münbit bir coğrafyadır.

Bu çalışmamda Afganistan'nın sosyal ve kültürel yapısı ile ilgili bilgi verilmektedir. Büyük bir edebiyat mirasını halen içinde barındıran Afganistan'ın bir yönüyle Çağatay Edebiyatı'nın günümüz temsilcileri diyebileceğimiz Afganistan Özbek Edebiyatından Cevizcan edebi muhitinden bahsedilmektedir. Afgan Özbeklerinin tanınmış şair ve yazarları ile görüşmeler ve röportajlar sonucunda hazırlanan bu araştırmada bu muhite mensup yazar ve şairlerin eserlerinden de istifade edildi. Cevizcan bölgesi çağdaş Özbek şair ve yazarlar hakkında bilgi verildikten sonra en tanınan ve halen söylenen eserlerinden örnekler verildi.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Özbekler, Edebi Muhiti, Cevizcan Çağdaş Özbek Şiirleri.

University : Fatih University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Modern Turkish Language and Literature
Supervisor : Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV
Degree Awarded and Date : January 2012

ABSTRACT

Even though Afghanistan over the last few years has been acknowledged with political and militaristic events, it has a vastly important strategic location due to its history which has witnessed the inception, the deterioration and the weakening of many states. Especially since it is also the birthplace of the Chagatai literature, Afghanistan carries another level of importance in the Turkish world of literature. In this geography the Chagatai literature started with Atay, Lutfi and Sekkaki and later reached its climax with Alisher Navoi, expanded with the reign of Hussein Baykara and even reached the outskirts of India and Khorasan with the reign of Baburshah.

Afghanistan is also not only a region that has raised poets influential to the Turkic literature; but this region has also raised many other poets that influence many other regions such as Iran which was vastly influenced by Mullah Cami and also Rumi whose works and tolerance has mesmerized many people around the globe.

In this study there are also information given about Afghanistan's social and cultural structure. As a country that still contains a vast heritage of literature, Afghanistan can still be mentioned when one is talking about the representatives of the Chagatai literature which can be dotted down to the Afghan Uzbek literature region and more specifically the Jowzjan literature region. This research has been prepared by the interviews of the poets and writers of the region, in addition, their works have also been benefited from in the preparation of this research. After mentioning the Jowzjan region and contemporary Uzbek authors and poets, examples were given from the most renown and still used works of literature of this region.

Keywords: Afghanistan, Uzbek, Locational Literature, Contemporary Uzbek poems, Jowzjan.

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
SÖZBAŞI	X
GİRİŞ	1
1. AFGANİSTAN’IN TARİHİ, COĞRAFÎ KÜLTÜREL ETNİK YAPISI VE AFGANİSTAN’DA KONUŞULAN DİLLER	3
1.1. Afganistan’ın Coğrafi Yapısı	3
1.2. Afganistan’ın Tarihi ve Etnik Yapısı	4
1.3. Afganistan’da Eğitim ve Kültürel Yaşam	7
1.4. Afganistan’ın Coğrafi Etnik Yapısı ve Konuşulan Diller	8
1.4.1. Aryani (آریانی) veya Arani (آریانی) Dil ve Lehçeleri Grubu	8
1.4.2. Ğaliçe (غلیچه) veya Pamir (پامیری) Dil ve Lehçeleri Grubu.....	9
1.4.3. Dardi (داری) Dil ve Lehçeleri Grubu	9
1.4.4. Hint Dilleri ve Lehçeleri Grubu	10
1.4.5. Türkçe Dil ve Lehçeleri Grubu	11
1.4.6. Sami (سامی), Deravid (دراویدی) ve Moğol (مغلی) Dilleri.....	11
2. AFGANİSTAN TÜRKLERİ	12
2.1. Afganistan’da Yaşayan Türk Toplulukları ve Dilleri	12
2.2. Türkçe’yi Unutan Türk Asıllı Halklar.....	13
2.3. Şi’i Mezhebine Mensup Olanlar Türk Asıllı Halklar.....	13
2.4. Sünnî ve Genellikle Hanefî Mezhebine Mensup Olanlar.....	15
3. AFGANİSTAN’DA TÜRK EDEBİYATI.....	18
3.1. Çağatay Edebiyatı	18
3.2. Özbek Dili Edebiyatı ve Edebî Muhitleri.....	21
3.3. Afganistan Özbekçesi ile Özbekistan Özbekçesi Arasındaki Farklar	23

4. CEVİZCAN EDEBÎ MUHÎTİ VE ŞÂİRLERİ	25
4.1. Cevizcan Bölgesi Çağdaş Özbek Şairleri.....	31
4.1.1. Muhammed Rahim İbrahim.....	31
4.1.2. Elhac Muhammed Kazım Emînî	31
4.1.3. Muhammed İshak Enver Adhoyî	32
4.1.4. Sadreddin İntizar Cevizcanî.....	32
4.1.5. Dr. Seraceddin Uyğan	33
4.1.6. Cemile İsar	33
4.1.7. Azizullah Bütün	34
4.1.8. Hamidullah Bütün Haydarî.....	34
4.1.9. Hayatullah Behruz Halkî	35
4.1.10. Elhac Raz Muhammed Puhyar.....	35
4.1.11. Seyfulmüluk Tabi	36
4.1.12. Seyyid Taceddin Taşkın Behayî	36
4.1.13. Muhammed Yahya Cevizcanî.....	37
4.1.14. Seyyid Gulam Sahi Razi.....	37
4.1.15. Muhammed Yusuf Revanyar	38
4.1.16. Rahmetullah Reha	38
4.1.17. Veyseddin Samel.....	39
4.1.18. Siret Hayrmuhammed.....	39
4.1.19. Asife Şadap	40
4.1.20. Seyyid Abdulhakim Şerayi Cevizcanî.....	40
4.1.21. Doç.Dr. Muhammed Eşref Şerifî	41
4.1.22. Muhammed İshak Şemsi	41
4.1.23. Puhuyali Nesime Savlet.....	42
4.1.24. Ferište Ziyayî	42
4.1.25. Dr. Allahberdi Tahirî.....	43
4.1.26. Hudanazar Aber	43
4.1.27. Puhanyar Ehadullah Arab.....	44
4.1.28. Elhac Muhammed Eşref Azimî.....	44
4.1.29. Seyyid Hafızullah Fıtrat	45
4.1.30. Elhac Abdullah Fevjan	45

4.1.31. Seyyid Siraceddin Kanî	46
4.1.32. Seyyid Ekrem Kemal.....	46
4.1.33. Muhammed Alim Kuhken	47
4.1.34. Seyyid Muhammed Alim Lebib.....	47
4.1.35. Muhammed Emin Metin Andhoyî	48
4.1.36. Abdüşşükür Mihnet.....	48
4.1.37. Muhammed Sadık Mahfî.....	49
4.1.38. Nebiye Mustafazade	49
4.1.39. Seyyid Abdulgafur Meftun Kayserî	50
4.1.40. Muhammed İsmail Müşfik	50
4.1.41. Abdulkayyum Melikzad	51
4.1.42. Elhac Şahrıza Müşizade	51
4.1.43. Mihri Mihriye.....	52
4.1.44. Safiullah Nadim	52
4.1.45. Dr.Abdussabur Nariman.....	53
4.1.46. Seyfeddin Nuri	53
4.1.47. Muhammedullah Nuri	54
4.1.48. Gulam Sahi Yurttaş Andhoyi.....	54
4.1.49. Seyyid Tacdar Haşimi	55
4.1.50. Dr.Şefika Yarkın	55
4.2. Cevizcan Bölgesi Çağdaş Özbek Şâirlerirlerinden Seçme Şiirler	56
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91

GENEL KISALTMALAR

age.	adı geçen eser
Alm.	Almanca
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Osm.	Osmanlıca
Özb.	Özbekçe
s.	Sayfa
S.	Sayı
Trk.	Türkçe
TT.	Türkiye Türkçesi
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

SÖZ BAŞI

Afganistan halkı yıllarca iç ve dış savaşlarla mücadele eden bir toplum olarak bilinmesinin yanında köklü bir geçmişe ve 5000 yıllık büyük bir mirasa sahiptir. Bu topraklar stratejik konumundan dolayı tarihte birçok darbeye maruz kalmış ve birçok çetin mücadeleye sahne olmuştur. İskender Makadoni bu topraklara kadar gelmiş ve halen Nuristan bölgesindeki Arnavutçaya yakın bir dil konuşan Hunzaklar İskender'in bu seferinin kalıntılarıdır. Hatta Kırgızların ve bütün bir Türk halkının en önemli destanlarından olan Manas destanında yine Afganistan'a rastlamaktayız. Manas'ın torunu Seytek bu topraklardan evlenmiş ve destanı bu topraklara kadar taşımıştır. Afganistan tarihi zenginliği kadar yeraltı zenginliği ile tanınan bir ülkedir. Bu sebeple birçok işgal girişimiyle karşı karşıya kalmıştır.

Tabi bu yapılan tecavüzler ve işgal etme çalışmaları halkı doğrudan etkilemiştir. Şuan bu etkiyi açık bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz. Bugün televizyonlardan savaş haberleriyle bize misafir olan bu güzel ülke bir zamanlar dünyaya medeniyet dağıtan din ve edebiyat büyüklerinin doğduğu ve eserlerini ortaya koyduğu yerdir. Afganistan tarihinde Gaznelilere, Timurilere, Babür devletine ve Selçuklulara ev sahipliği yapmış ve Mevlana, Ali Şir Nevayi gibi edebiyat ve irfan âlimleri bu coğrafyadan dünyaya mesajlar vermişlerdir. Fakat dış savaştan çok iç savaş Afgan halkını yaralamıştır. Toplum bütün fakülteleriyle düşüş göstermiştir. Eğitim zayıflamış, ilim kısmen yasaklanmış ve dolayısıyla cehalet, kültür ile yoğrulmuş bu ülkeyi güçsüz bırakmıştır.

Bu sebeple Çağatay edebiyatının izlerini hala üzerinde bulduran bu toplumun özellikle Afgan Özbek edebi muhitinin tanıtılması amacıyla bu çalışmayı yapmak istedim. Afgan Özbek edebiyatının Cevizcan muhiti çerçevesinde gelişen edebiyatı ve bu muhitin çağdaş şairlerini tanıtmak istedim. Ulaşımın elverişsiz oluşu ve yoldaki Taliban tehlikesinin bilgi almak istediğimiz şairlere ulaşmamızı engellemesi, internet ve telefonun her yerde olmaması sebebiyle bilgi akışının kesilmesi gibi nedenlerden dolayı şair ve yazarlar ile tam iletişime geçemsek te, onları tanıyan şairlerden bilgi derlemeye çalıştım. Eksik kalan yerlerde ise M. Emin Kazimi, Alim Lebib ve Dr. Şefika Yarkın gibi bu muhitin önemli şairlerinin

eserlerinden istifade etmeye onlardan derleme yapmaya gayret gösterdim.

Çalışmamız dört bölümden oluşmakta, birinci bölümde Afganistan'ın tarihi, coğrafyası, sosyal ve kültürel yapısı ile beraber etnik durumu ile genel olarak konuşulan diller incelendi. İkinci bölümde, Afganistan'da tarihsel boyunca yaşamış Afganistan Türkleri yaşadıkları yerlerden bahsedilmiştir. Afganistan Türk edebiyatı özellikle Özbek edebi muhiti tanıtılmaya çalışıldı. Dördüncü bölümde ise, Cevizcan bölgesi çağdaş Özbek şair ve yazarları tanıtılmaya çalışılarak ulaşılabilen şairlerin eserlerinden örnekler verildi. Şairlerin Derice (Afganistan Farsçası) yazılan şiirleri Türkçeye tercüme edildi. Afganistan Özbekçesi ile yazılan şiirleri ise anlaşılır olması sebebiyle latinize edildi.

Çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamda kitaplarından faydalandığım Afganistan edebi muhitinin önemli şairlerinden olan Dr.Şefika Yarkın ve Muhammed Emin Kazimi ile Afganistan sınırlarında başlayıp yayılan Çağatay edebiyatına ilgi duymama vesile olan özellikle Ali Şir Nevayi'yi sevdiren sayın hocam Doç. Dr. Yusuf Çetindağ'a ve tez aşamasında fikirlerinden istifade ettiğim sayın hocam Doç. Dr. Nodirkhon Khasanov'a teşekkürü borç bilirim.

Emrah İLİK
Kabil- Afganistan 2012

GİRİŞ

I- Konunun Belirlenmesi

Afganistan tarih boyunca bir çok millete ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi binlerce yıl öncesine dayandığından ve birçok büyük kültürün kesişip, kaynaştığı bir coğrafya olduğundan ortaya farklı kültürlerin çıktığı, dünyada nadir görülen kültürel zenginliği olan önemli bir yerdir. Dolayısıyla günümüzde de Afganistan'da yaşayan millet ve etnik grup sayısı oldukça fazla olup bunların kullandıkları dil ve lehçeler de oldukça çeşitlidir.

Bunun yanında ülkede son yıllarda dil ve edebiyat alanında büyük bir serbestlik yaşanmakta olup gerek devlet, gerekse özel televizyon ve radyo kanallarında yerel dillerde yayınlar yapılmakta, yerel dillerde okul, kurs açılabilen ve gazete, dergi vs yazılı basın da rahatça yayınlarına devam etmektedirler.

Ülkenin iki resmi dili olan Peştunca ve Derice (Afganistan Farsçası) ülkede iletişim dili olarak kullanılmaktadır. Kuzey bölgelerde ise (Mezar-ı Şerif ve Şibirgan gibi) Afganistan Özbekçesi ve Türkmencesi, Badahşan bölgesi Ulu Pamir dağlarında ise Kırgızca konuşulmaktadır.

Orta Asya'da Afganistan tarih boyunca stratejik olarak önemini her zaman korumuş olan, ticaret yolları üzerinde bulunan, bu sebepten dolayı tarih boyunca defalarca istila ve işgal edilen, birçok millete ve medeniyete vatan olmuş bir coğrafyadır. Afganistan'da tarihin çok eski devirlerinden beri Türkler yaşamaktaydı. Türkler de bu coğrafyada birçok medeniyet kurmuş ve komşu devletlere de bu köklü medeniyetin aktarılmasında önemli bir köprü vazifesi olmuşlardır. Bu sebepten dolayı ülkede bir çok etnik grup bu günde yaşamakta olup, bu millet ve etnik gruplar yaklaşık 30 civarında dil ve lehçe kullanmaktadırlar.

Ali Şir Nevayi gibi büyük edip ve şairler ve ayrıca hem şair hem hükümdar olan Hüseyin Baykara gibi zatlar bugün Afganistan sınırları içerisinde olan Herat şehrinde doğmuştur. Özellikle Herat şehri Çağatay Türk edebiyatının meydana geldiği şehirdir. Bu büyük edebiyatın zirvesinde duran Babür, Baykara, Nevâî'nin

yanı sıra Seyit Ebül Hasan Unvan, Emir Suphankulu Han, Mir Nimetullah, Mir Muhammet Nebi Ahkar, Damolla Abdullah Murat Muhammed, Mirza Niyazi, Mir Yusuf Ali, Nimetullah Mevhi, Muhammet Yusuf Şehid gibi edipler de Afganistan Türk edebiyatı sahasında hizmet vermişlerdir.

Afganistan Özbekleri de atalarının mirası olarak nitelendirdikleri Nevayi dili ve edebiyatı da diyebileceğimiz Çağatay edebiyatına sahip çıkmış ve bu edebiyatı uygun ortam ve şartlarda devam ettirmişlerdir.

Bu şekilde büyük bir kültür mirasının oluştuğu bu coğrafya maalesef Türkiye edebi muhiti araştırmacıları tarafından tam olarak ele alınmamış ve bu toprakların üzerinde kapsamlı araştırma yapılmamıştır. Biz bu bölgeyle ilgili bilgileri Avrupalı araştırmacıların eserlerinden okumaktayız. Bu durum bizi üzmele beraber, böyle bir çalışmayı yapmamızda önemli rol oynadı. Çalışmamız sadece bir edebi muhit yazarlarını inlemekle kalmayıp, genel olarak Afganistan Özbek edebi muhiti ve bu muhitin oluştuğu şartlar hakkında bilgi vermektedir.

II- Araştırmada Takip Edilen Metot

İki buçuk yıl Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde görev yapmamdan dolayı birçok şehirden ve bölgeden gelen çeşitli etnik gruplara mensup öğrencilerim oldu. Yaptığım seyahatler sonucunda ve öğrencilerimden edindiğim bilgiler, gözlemlerim ve Kabil üniversitesinde beraber çalıştığımız değerli hocalarımdan edindiğim izlenimler bu çalışmayı hazırlamada bana yol gösterici oldu. Özbek edebi muhitinin Cevizcan bölgesi çağdaş Özbek şairlerini ve eserlerini incelediğim bu daha önce bu tarzda bir çalışma ortaya konulmadığı ve kaynakların çok az olması sebebiyle çalışmanın veri toplama aşamasında gezi-gözlem ve mülakat metot teknikleri kullanılmıştır. Farsça bölümler Türkçeye tercüme edilmiş, Özbekçe kısımlar ise anlaşılabilirliği sebebiyle latinize edilmiştir. Görüşme yaptığım şairler bu çalışmaya çok önem verip bana destek verseler de ülkenin içinde bulunduğu şartlar ulaşmak istediğim birçok şaire ulaşmamı engelledi. Yollardaki güvenlik sıkıntısı ile çoğu Kabil dışında Mezar-ı Şerif bölgesinde ve ufak ilçelerde yaşayan bu şairlere ulaşmak telefon ve internet şartlarının iyi olmadığından dolayı zor oldu. Ben de öğrencilerimden ve şairleri tanıyan kişilerden başka şairler hakkında bilgi toplayabildim. Bazen basılmış ve şairleri tanıtan kitaplara müracaat edildi. Aslında

büyük bir çalışma olarak başlayan Afganistan Türk Edebiyatı adlı projenin ilk meyvesidir.

Bu çalışmada Afganistan Türklerinin yaşayışları, kültürleri ve edebiyatları tanıtılmaya çalışıldı. Çağatay edebiyatının günümüz temsilcileri olarak kabul edebileceğimiz Afganistan Türklerinin önemli bir bölgesi olan Cevizcan muhiti Türk edebiyat camiasına tanıtılması yönüyle de bu araştırma bir ilk olmaktadır. Daha önce çeşitli makaleler ile Afganistan Türk edebiyatı hakkında bilgi verilmiş olsa da, bu çalışma şairlerin kısa hayatlarını, kültür, eğitim durumlarını ve eserlerinden örnekler verilerek usulalarını değerlendirme imkanı sağladığından dolayı da önemli bir boşluğu dolduracağı ümidini taşımaktayız.

1. AFGANİSTAN'A GENEL BAKIŞ AFGANİSTAN TARİHİ ile COĞRAFİ, KÜLTÜREL, ETNİK YAPISI ve AFGANİSTAN'DA KONUŞULAN DİLLER

1.1 Afganistan'ın Coğrafi Yapısı

Orta Asya, Hindistan ve Ortadoğunun kesiştiği bir alanda bulunan Afganistan 650. 000. km² yüzölçümü ile kuzeyden Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, doğudan Çin (Doğu Türkistan), güneyden de Pakistan ve batıdan da İranla komşudur. Kuzeyden üç Orta Asya Cumhuriyeti ile 2000 km, güneyden Pakistanla 1700 km'lik bir sınırı paylaşmaktadır. Ülkenin en batısıyla en doğusu arasındaki mesafe ise 9000 km'dir. Dağlık bir ülke olan Afganistan'ın en büyük kentleri sırasıyla Kabil, Kandahar, Herat, Mezari Şerif, Kunduz, Celalabad, Faryab'dır.¹

Afganistan doğudan İncevahan koridoru ile 240 km ile birlikte doğu batı yönünden yaklaşık 1280 km, kuzeyden güneye 970 km uzunluğundadır. Doğudan güneye Pakistan sınırı 1810 km, Batıdan İrana 816 km, kuzeyden Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan 1680 km dir. Denize hiç kıyısı olmayan Afganistan'a en yakın deniz 480 km güneyde olan Umman Denizi'dir. Kuzeydeki yayla büyük ölçüde çöller ve yarı çöllerle kaplıdır. İki bölge arasında Himalaya dağlarının

---

¹ Coğrafya-i Afgnistan,Sınıf-ı Duazdam,Heyet-i Ali Ustazan,Matbaa-ı Devleti Kabil-2011.

uzantısı olan Hindukuş dağlarını da içine alan 414. 400 km² dağlık alan bulunur. Genel olarak yarı kurak, bozkır ikliminin egemen olduğu Afganistan'da kışlar çok soğuk yazlar ise çok sıcak geçer. Ancak oradaki dağlık bölgelerde kutup altı kuşağı özellikleri görülür. Kışlar dondurucu, yazları kısa ve serin olur. Güney batıdaki Celalabad'ta Temmuz ayı sıcaklığı zaman zaman kırk dokuz dereceye ulaşır.

Afganistan ve Güney Türkistan hududları Anglo-Rus ittifakı tarafından tayin edilmiştir. Pakistan ile Duran hattı ve İran'la sınırlar çizilmiştir. Kuzeyden Amu Derya'sıyla Türk Cumhuriyetleri ile sınır olmuştur. Güney Türkistan büyük Türkistan'ın bir parçasıdır. Güney yani Pakistan'la Afganistan sınırı olarak bilinen Durran hattını Regway ve Durrand isminde iki Anglo tayin ederken İranla Afganistan sınırını Fahreddin Paşa çizmiştir. Bu belirlemeyle Horasan şimdiki Afganistan ve Güney Türkistan topraklarında olmasına rağmen Meşhed ili dahi İran'a bırakılmıştır.

Güney Türkistan'ın % 60'ı ekilir. Geri kalan kısmı ise sarp dağlıktır. Hindukuş dağları Tirbendi Türkistan ve Baba dağları gibi çeşitli isimlerle kuzeydogudan kuzeybatıya uzanıp Afganistan'ın belkemiğini oluşturur. Orta kısım başşehri Bamyan yazları çok serin olup, Hazara Türkleri yaşamaktadırlar. Kuzeyde ise Türk boyları Turanlılar ikamet etmektedir.

Afganistan'ın komşuları ile ticari ve gidiş gelişte şu gümrükler kullanılmaktadır; Pakistan'la sınır olan Celalabad kentinde Hayber gümrüğü, İran ile İslamkala , Türkmenistan'la iki gümrük olup birisi Heratta Turgundi ve Faryab ilçesi Andhoy'da Akina, Özbekistan sınırında Hayratan, Tacikistan sınırında ise Sirhanbender gümrükleri bulunmaktadır.²

1.2. Afganistan'ın Tarihi ve Etnik Yapısı

İpek yolunun üzerinde bulunan Afganistan, bu bölgedeki ticareti elinde tutmak isteyen toplumlar tarafından birçok kez saldırılara maruz kalmıştır. Büyük

---

² Tika 2011 yılı Faaliyet Raporu.

medeniyetler bu kendilerine yeni sömürge kaynakları bulunmaya niyetlenselerde çoğu bunu başaramamış. Birçoğu içinde bu topraklar sonun başlangıcı olmuştur.

Tarihte Türk ve Moğol devletlerinin yanında Hind ve Çin medeniyetlerinin tam ortasında kalan Afganistan'da istikrarlı bir devlet hiç kurulmadı desek yerinde bir tespit yapmış oluruz. Yapılan mücadeleler ve coğrafi şartlar devlet kurulmasını engellemiştir. Afganistan uzun yıllar İran'lıların himayesinde kaldığından dolayı Zerdüştlükten etkilenmişlerdir. Daha sonra batıdan gelen İskender Makadoni bu himayeye son vermiştir. Büyük İskenderin buraları alması birçok medeniyetin (Hind, İran ve Yunan) karışmasına neden olmuştur.

Tarihi adlarından biri "Horasan" olan Afganistan'da Türkler tarihin ilk çağlarından beri var ola gelmişlerdir. Türk akınları yüz yıllar boyu devam etmiş ve Türk Boyları bu bölgede bir çok devlet kurmuşlardır. Büyük Hun İmparatorluğu ve Göktürkler zamanında zaman zaman Afganistan'a akınlar yapılmıştır. Afganistan'da kurulan ilk Türk Devletleri Kusanlar ve Akhunlar (Eftalitler)'dir. Bu devletlerin ve daha sonra kurulacak olan Türk Devletlerinin bir birlerine devrettikleri kültür ve tarih mirasının önemini Prof. Dr. Ahmet Ercilesun şu şekilde izah etmiştir.

" . . . . Gerek Kusanlar, gerek Akhunlar, İran devletlerinin Afganistan ve Hindistan'a yayılmasına engel olmuşlar; bu bölgelerde kendilerinden sonraki Türk oluşumlarına (Köktürkler, Gazneliler, Gurlular, Babürlüler) zemin hazırlamışlar ve Afganistan, Pakistan, Hint kültürlerinde bugün de görülen Türk tesirlerinin ilk tabakasını teşkil etmişlerdir. Özellikle, Sâsânîlerle iş birliği yaparak 557'de Akhunları yıkan Batı Köktürklerinin, Mâverâünnehir ve Afganistan bölgesindeki hâkimiyetinde, kendilerinden önceki Akhunların bıraktığı Türk varlığının önemli rolü olmalıdır. " ³

Akhunların, Sasaniler ve Göktürkler tarafından yıkılmasından sonra, Kabil çevresinde «Türki Sahlar Devleti» Sasani İmparatorluğunun yıkılışı ile Müslüman Akıncılar gelinceye kadar egemen olmuştur. Müslümanlar tarafından Sasani Devletinin yıkılması ile Müslüman Araplar Horasan'ın bir kısmını ele geçirmişler, Hz. Osman (RA) zamanında ise Kabil'i ele geçirerek Türki Şahlar devletine son vermişlerdir. Daha sonra ise kurulan Gazneliler Devleti bu coğrafyada kurulan ilk

³ Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN, Türk Dili Tarihi , Akçağ Yayınları, Ankara 2004, syf. 488.

Müslüman Türk Devletidir. Gaznelilerden sonra, Büyük Selçuklular, Harzemşahlar, Moğol İmparatorluğu, İlhanlılar, Akkoyunlular, Timur İmparatorluğu, Şeybaniler, Babur İmparatorluğu, Türkistan Hanlıkları, Safaviler, Avşarlar (Afsarlar) sırası ile bu coğrafyada hüküm süren ve izler bırakan Türk Devletlerinden bazılarıdır. Dolayısı ile bu bölge, Türklerle arasında binlerce yıllık tarihi bağları olan bir ülkedir.

Örnek olarak, bu gün ülkede ki en büyük etnik grup olan Peştunların büyük kabilelerinden biri olan Galcay (Galci)'lar geçmişte ki Halaç Türkleri'nin devamıdır. Aynı şekilde Tacikler içinde de çok sayıda Tacikleşen Türki guruplar vardır. Örnek olarak Herat'ta ki yerleşik Türkler ki (bunların içinde Timurluların ve Selçukluların devamı olan aileler de var.) Türkçe'yi tamamen unutmuşlardır ve sadece kendilerinin de Türk olduklarını bilmektedirler ki Herat'ta Bizzat Timur ve Selçuklu Aileleri ile tanıştım.

Bu sebeplerden dolayı Türklere en uzak görünen etnik guruplarda bile: "Erselan (Aslan), Sencer, Timur vb Türkçe isimlere, Selçuki, Timuri, Avsar, Bayat, Bek vs. Soyadlarına, Karabağ, Karga, . . . tag, . . . su, vb yer isimlerine rastlanılmaktadır. Yine Peştunca' da Farsça' da bulunmayan karga, çöl vb. Türkçe kelimelerin bulunması, Hazaralar arasında Farsça'da bulunmayan «yasil» vb kelimelerin olması bu konuda çalışacak araştırmacıları beklemektedir. Bu coğrafyada "han, kaymak, kaçak, kurma (kavurma), manti, ulus, top, topçu, kurut, köçi, vb Türkçe kelimeler millet ayrımı olmadan bütün guruplarca kullanılmaktadır.

Afganistan'da yaşayan etnik gurupların coğrafi olarak dağılımları:

Afganistan'ın nüfusu bir çok etnik guruplardan meydana gelmiştir. Ülkenin şüphesiz en büyük ve kalabalık etnik grubu ülke nüfusunun tahminen % 42'sini oluşturan Peştunlardır. Peştunlar ülkenin hemen her yerinde bulunmakla beraber ülkenin güney, güney dogu ve dogusunda bölge nüfusunun çoğunluğunu oluştururlar. Ülke nüfusunun % 27'ni oluşturan Tacikler; ülkenin batı, kuzey ve kuzeydogusunda bulunurlar. %9 nüfus oranı ile Hazaralar ülkenin genelde orta kesimlerinde yaşayan Şii bir guruptur. % 9 nüfus oranı ile Özbekler ülkenin kuzey batısında, % 3 ile Türkmenler ülkenin batısında, kuzey batı, kuzey ve kuzey dogusunda, % 4 ile Aymak ülkenin kuzeydogusunda ve dağınık olarak kuzeyinde, orta kesimlerde, % 4 nüfus oraları ile Belüçler ülkenin güney batısında yaşarlar. Ülke nüfusunun %1'ni

oluşturan diğer etnik guruplar ise Sih ,Pasai ,Hindu,Arap, Nuristani, Kazak, Kırgız, Uygur,Tatar, Yahudi vs. milletlerden meydana gelmiştir.⁴

1.3. Eğitim ve Kültür

Afganistan'da uzun yıllar savaş olduğundan dolayı eğitim ve kültür faaliyetleri durma aşamasına gelmiştir. Sadece dini eğitim üzerinde durulmuş, dünyadaki gelişmeler takip edilemiştir. Yapılan araştırmalar ve TİKA'dan aldığım bilgilere göre nüfusun %36'sı okuma yazma bilmektedir. Afganistan, 1964 Anayasası'nda resmi dil olarak Peştunların konuştuğu Peştuca (%50) ve Darice'yi (%35) kabul etmiştir. Afganistan'da birçok dil konuşulmaktadır. Konuşulan 30'dan fazla etnik dil gurubundan bir çoğu şu an kaybolmak ve unutulmak üzeredir.

Ülkede konuşulan ve genel olarak kabul edilen iletişim dili Afganistan Farsçası yani Derice'dir. Eğitim dili olarak Derice'nin yanında Peştuca'da kullanılmaktadır. Afganistan'da küçük yerleşim yerlerinde ve köylerde dini eğitim veren medreseler, büyük yerleşim yerlerinde ve şehir merkezlerinde ise devlet okullarında modernleşmeye açık bir eğitim verilmektedir. Fakat bu eğitim kurumları iç savaş nedeniyle durma noktasına gelmiş ve eğitim ağır aksak işlemeye başlamıştır. Afganistan'da resmi eğitim sistemi 1964 Anayasası'yla garanti altına alınmıştır. Afganistan'da çeşitli devletlerin açtığı ve desteklediği 11 üniversite ve birçok kolej vardır. Kabil Tıp Enstitüsü, Kabil Pedagoji Enstitüsü, Kabil Politeknik Üniversitesi, Kabil Üniversitesi, Kandahar Üniversitesi, Takhar Üniversitesi, El Biruni Üniversitesi, Balkh Üniversitesi, Nangarhar Üniversitesi, Herat Üniversitesi ve çeşitli illerde açılan üniversite ve estitüler gibi eğitim kurumları bunlara örnek verilebilir.

Afganistan'ın en önemli ve eski yüksek öğretim kurumu 1932'de kurulan Kabil Üniversitesi'dir. Üniversite yerleşkesi şehrin en güzel yerinde kurulmuştur. Üniversitede birçok fakülte ve bölüm bulunmaktadır. Mühendislik ve Tıp bölümleri en çok tercih edilen fakültelerdir. Ayrıca 2004 yılında TİKA'nın katkılarıyla Kabil Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi'nde açılan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü de 125 öğrencisi ve 3 Türkiyeli, 6 Afgan öğretim görevlisiyle ülkenin eğitimine katkı sağlamaya devam etmektedir. Ülkedeki eğitim dış ve iç savaşlardan dolayı durma noktasına gelmiş, önemli üniversite hocalarından 36'sı 1978 komünist darbesinde idam edilmiş, 260'ı ülkeyi terk etmiştir. Komünist rejimin gelmesiyle okulların

⁴ Birleşmiş Milletler Faaliyet Raporu (UN Reports of Afghanistan 2010)

sadece şehirlerde yoğunlaşmış ve köylerde kalan çocuklar eğitimden mahrum kalmışlardır. 1980 yıllarının başında ülkede bulunan 800 ilkokul ve 300 ortaokuldan resmi rakamlara göre %80'i savaş nedeniyle eğitim yapılamaz duruma gelmiştir. Günümüzde ise ülkede yeni okullar yapılmakta ve eğitim faaliyetleri devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Fakat ülkenin başından geçen zor günleri silip yeniden toparlanması zor görülmektedir. 2000 yılların başlarından itibaren açılan Türk okulları mevcut eğitim sistemini ateşlemiş ve ülkedeki eğitim seviyesini belli bir düzeye çıkartmıştır. Bunlardan bazıları Türkiye'den giden kuruluşların açtığı Afgan-Türk kolejleridir. Kabil, Celalabad, Kandahar, Şibirgan ve Mezar-ı Şerif'te açılan okullarda iyi bir eğitim verilmektedir. Ayrıca anaokulu ve dil kursları ile de Türkiye'nin tanıtılmasına katkı sağlanmaktadır.⁵

1.4. Afganistan'ın Coğrafi Etnik Yapısı ve burada Konuşulan Diller

Afganistan resmi makamlarına göre Afganistan'da konuşulan diller 6 grup altında sınıflandırılmaktadır. Afganistan resmi makamlarına göre ülkede konuşulan dil ve lehçeler, bunların kökenleri ve konuşuldukları bölgeler aşağıdaki gibidir.

1.4.1. Aryani⁶ (آریانی veya Arani (آرانی) Dil ve Lehçeleri Grubu

Hint-Avrupa Dil Ailesinde, Hint-İran Grubuna bağlı olan bu gruptaki diller daha çok İran ve Doğu İran Diller alt grubu içinde sınıflandırılırlar.

a. Peştunca: Doğu, güney doğu, güney, güney batı ve ülkenin ortasında konuşulmaktadır.

b. Derice (Afganistan Farsçası): Batı, kuzey ve ülkenin orta kesimlerinde kullanılmaktadır.

c. Belüççe: Kabileler halinde kuzey Afganistan'da ve ülkenin güneyinde , İran ve Pakistan sınırlarının kesiştiği bölge civarında özellikler Hilmend (Helmand) vilayetinde konuşulur.

ç. Kürtçe: Ülkenin batısında İran sınırında ki Guryan (غوریان) ilçesinde bir kaç köy ve mahallede konuşulmaktadır. Kürtçe'nin İran'da konuşulan şivesi olan Soranice o lma ihtimali yüksektir.

⁵ <http://afganistan.ihh.org.tr/genel/egitim/egitim.html>

⁶ Biz çalışmamızda Afganistan'daki dil grubu adlarını aynen kullanıldığı gibi belirttik.

d. Urmeri: (اورمري): “Urmeri Der Hazer Logar(دره هزر لوگر)”, Ülkenin doğusunda Logar (لوگر) Vilayetinde çok az kullanılan bir dildir. Bu dili kullananların sayısı gün geçtikçe azalmakta olup, yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

e. Peraçi: (پراچی): Dere Şetel (دره شتل), Dere Peğçan (دره پچغان), Kapisa (کاپیسا), Çarikar’ın kuzey doğusunda (شمال شرق چاریکار) ve Necrab (نجراب)’da kullanılmaktadır.

1.4.2. Ğaliçe (غلیچه) veya Pamir (پامیری) Dil ve Lehçeleri Grubu

Hint-Avrupa Dil ailesine dahil olan bu grup Dağlıların konuştukları diller (زبان کوهستانی) olarak bilinir. Bölge dil ve şive açısından zengin olduğu için ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

a. Menci vebadeğa (منجی و بدغه): Nuristan ile Badehşan vilayetleri arasındaki Mincan (منجان) bölgesinde konuşulmaktadır.

b. Vahi (واخی): Kuzeydoğu Afganistan’da Vahan (واخان) Bölgesinde konuşulmaktadır.

c. Serikeli (سریکلی): Kuzeydoğu Afganistan’da Vahan (واخان) Bölgesinde konuşulmaktadır.

ç. Der Eşkaşem (دراشکاشم): Kuzeydoğu Afganistan’da Badahşan Vilayeti’nin doğusunda ve Vahan (واخان) Bölgesinin batısında Amuderya (Ceyhun) Nehri kıyısında yaşayanlar tarafından konuşulur.

d. Sengliçi (سنگلیچی): Kuzey Sencan’da (سنجان), Sengliç (سنگلیچ) ve Estakul (استاکول) Bölgelerinde yaşayanlarca konuşulmaktadır.

e. Zibaki (زیباکی): Sengliç Bölgesi’ne yakın mahallerde konuşulur.

f. Şağni Yez Gulami (شغنی یز غلامی): Eşkaşem (اسکاشم) Bölgesinin kuzey ve kuzey doğusunda yaşayanlarca kullanılmaktadır.

g. Ruşani ve Erşiri (روشانى و ارشیری): Kuzey Badahşan ve Amuderya (Ceyhun) Nehri kıyısında yaşayanlarca kullanılır.

1.4.3. Dardi (داری) Dil ve Lehçeleri Grubu

Daha çok Kuzey doğu Afganistan’da konuşulan dillerdir.

a. **Keti Beşkali** (کتی بشکلی): Nuristan Vilayeti'nin batısında Elingar Nehrinin (دریای الینگار) kıyısında konuşulur.

b. **Vaygeli** (وایگلی): Nuristan Deresi tafarında, Vaygel Nehri (دریای وایگل) etrafında ki yaşayanlarca, Koner Nehrine (دریای کنر) kadar olan bölgede kullanılır.

c. **Şekun** (شکون): Nuristan Vilayeti'nde Ketni (کتنی) ve Digli (دیگلی) Bölgelerinde konuşulmaktadır.

d. **Perseni Veni** (پرسنی ونی): Kuzey Nuristan'da Persen Nehri (پرسن) kıyılarında yaşayan halk tarafından kullanılmaktadır.

e. **Peşteyi, Peraçi ve Nuristani** (پشته یی و پراچی و نورسنانی): Gülbahar (گلبهار), Kohestan (کوهستان) Bölgesinden başlayan, Tetgab (تاتگاب), Necrab (نجراب), Lağman (لغمان) ve Nur Gestereş Nehrine (دریای نور گسترش) kadar olan bölgede konuşulmaktadır

1. 4. 4. Hint Dilleri ve Lehçeleri Grubu

a. **Gurbeti** (گوربیتی): Nuristan Vilayeti Merkezinde, Koner Nehrinin (دریای کنر) doğu ve batı kıyılarında konuşulmaktadır.

b. **Kelşeyi ve Kehvari** (کلشه یی و کهواری): Nuristan'ın doğusunda konuşulur.

c. **Tirrahi** (تیره یی): Hayber Deresinin (دریای خیبر) batısında, çok az kullanılan bir dildir. Bu dilin mirasçıları artık kendi dillerini unutmuş olup yerine Peştunca kullanmaktadırlar.

ç. **Lehenda** (لهاندا): Multani (ملتانى)Dili'nin bir lehçesi olup Kandahar Vilayeyinde Henud (مردان هنود) bölgesinde kullanılır.

d. **Sendehi** (سندھی): Kandahar'da yaşayan Hindular tarafından kullanılmaktadır.

e. **Pencabi** (پنجابی): Kabil, Gazne, Logar, Celalabad, Trinkot (ترنکوت) bölgeleri ve çevresinde yaşayan Hindular tarafından kullanılır.

1. 4. 5. Türk Dil ve Lehçeler Grubu

a. **Özbekçe:** Bütün kuzey Afganistan vilayetlerinde konuşulmaktadır.

b. **Kazakça:** Kuzey Afganistan'ın bazı bölgelerinde ve Badğis Vilayeti Kalayi Nev (قلعه نو بادغیس) bölgesinde konuşulmaktadır.

c. **Kırgızca:** Kuzey Afganistan'ın bazı bölgelerinde özellikle kuzeydoğu Afganistan'da Badahşan Vilayetinde konuşulmaktadır.

d. **Uygurca:** “Sartça veya Tarançça (سرتی یا ترنچی)”: Kuzey Afganistan'ın bazı noktalarında ve özellikle kuzeydoğu Afganistan'da Badahşan Vilayetin'de Çin Sınırına yakın noktalarda konuşulmaktadır.

e. **Türkmençe:** Kuzey Afganistan'ın bütün vilayetlerinde, Badğis ve Herat Vilayetlerinde konuşulmaktadır.

f. **Azerice:** Eski Azerbaycan Türkçesi'dir ki, Kızılbaşlar, Avşarlar arasında kullanılır.

1. 4. 6. Sami (سامی), Deravid (دراویدی) ve Moğol (مغلی) Dilleri:

a. **Arapça:** Belh, Konar, Cevzcan, Serapul, Celalabad Vilayetlerinde küçük gruplar halinde yaşayan Araplarca kullanılır. Arapların bir çoğu ana dillerini unutmuş durumdadırlar. Afganistan'da yaşayan Araplar Özbekçe, Derice, Peştunca ve Arapça konuşan Araplar olarak sınıflandırılmaktadır.

b. **Berahuy (براهوی):** Hilmend (Helmand) Vilayetinin güney kısımlarında, Güney Afganistan'da Pakistan ve İran sınırında Belüçistan ve Kuetta (Kويتته) (Quetta) bölgelerine yakın yerlerde kullanılır.

c. **Moğolca:** Herat'ta bazı mahallelerde kullanılmaktadır.

ç. **İbranice:** Yarım yüzyıl öncesine kadar Afganistan'da özellikle batı ve kuzey bölgelerde belirli noktalarda konuşulurken. Günümüzde bu dili kullanan kimse kalmamıştır.⁷

⁷ Coğrafya-i Afganistan, Sınıf-1 Duazdam, Heyet-i Ali Ustazan, Matbaa-1 Devleti Kabil-2011.

2. AFGANİSTAN TÜRKLERİ

Afganistan'da üçüncü büyük etnik grup olan Türkler, Peştun ve Tacikler'den sonra ülkede ki en kalabalık grupturlar. Türkler Kuzey Afganistan'da yaşarlar ki bu bölge Afganistan Türkistanı olarak adlandırılır. Herat bu bölgenin en güneyini ve batısını oluşturur. Herat'tan kuzey doğu istikametinde uzanan Tirbendi Türkistan Dağları ve Hindikuş Dağları ve Pamir Bölgesi, Vahan Koridoru'na kadar olan bölge, tarihte "Uluğ Türkistan" denilen "Büyük Türkistan" ülkesinin güneydeki doğal sınırlarını oluşturur. Bu dağların kuzeyindeki bölge coğrafi olarak, Güney Türkistan veya Afganistan Türkistan'ı olarak adlandırılır. Afgan Türkistanı'nın kuzey sınırı doğal bir sınır olarak Amuderya (Ceyhun) Nehri'dir. Amuderya'nın kuzeyinde ise batıdan doğuya doğru, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan uzanmaktadır. Afganistan Türkistan'ı doğuda Kunduz Şehri merkez olmak üzere Katagan ve batıda Şibirgan Şehri merkez olmak üzere Türkistan olarak iki büyük bölgeye ayrılır. Katagan Bölgesinde Kunduz, Tahhar, Semengan, Bağlan ve Badahşan Vilayetleri, Türkistan Bölgesinde ise Cevizcan, Belh, Faryab, Serapul, Badğis ve Herat Vilayetleri bulunur.⁸

Afgan Türkistanı'nın kuzey batısında Deşt-i Leyli Çölü (rivayete göre Leyla ile Mecnunun birbirine kavuştuğu çöl), geniş düzlükler, yeterince sulama yapıldığında bereket fişkıracak ovalar uzanmaktadır. Bölge de zengin altın, doğal gaz, petrol, elmas ve zümrüt yatakları vardır. Hububat, dut, özellikle üzüm, kavun, karpuz ve susam tarım ürünleri olarak öne çıkmaktadır. Hayvancılık yaygın olup çok miktarda sığır, koyun, keçi, at ve deve (tek hörgüçlü) yetiştirilmektedir. Bölge halkının örf ve adetleri, diğer komşu Türk Cumhuriyetlerinin halkları ile büyük benzerlikler göstermektedir.

2. 1. Afganistan'da Yaşayan Türk Toplulukları ve Dilleri

Günümüzde Afganistan'da yaşayan Türk Topluluklarını öncelikle dillerini unutanlar ve unutmayanlar olarak ikiye ayırmak gerekmektedir.

---

⁸ Hedef Ülke Afganistan, Esedullah Oğuz, Doğan Kitap, Temmuz 2004, s 43.

Bölgede kurulan Müslüman Türk Devletlerinin hepsinde Farsça'nın resmi dil olması sonucunda bir çok Türki grup dillerini unutmuşlar, hatta bazı gruplar kökenlerini dahi bilmeyecek duruma gelmişlerdir.

2. 2. Türkçe'yi Unutan Türk Asıllı Halklar

Bölgede kurulan Müslüman Türk Devletlerinin hepsinde Farsça'nın resmi dil olması sonucunda bir çok Türki grup dillerini unutmuşlar, hatta bazı gruplar kökenlerini dahi bilmeyecek duruma gelmişlerdir.

2. 3. Şi'i Mezhebine Mensup Olanlar ve Türk Asıllı Halklar

a. Peştunca konuşan bir Türki grup, Galciler (Galcaylar)

Peştunlaşan Halaç Türklerinden olan Galcay (Galci) Kabilesi artık her mana da Peştunlaşmış olup, Peştun Dilli (Peştu Zeban) olan Türklerdir.⁹

Bu grup genel olarak kökenlerini dahi unutmuş durumdadır. Ülkenin doğusunda daha çok Ğazni "Ğazne" çevresinde yoğunlaşmışlardır.

Farsça konuşan bir Türki gruplar: Türkçeyi unutup Farsi Zeban (Fars Dilli) olan gruplar arasında ise Şii Türklerin çokluğu dikkat çekmektedir.

b. Hazaralar:

Hazaralar ülke nüfusunun % 9'nu oluşturan ülkedeki en büyük dört gruptan biridir. Kendilerini Moğol veya Türk kökenli olarak görürler. Besud, Ceguri ve Uruzgani olmak üzere üç aşiretten meydana gelirler. Dağlık bölgelerde diğer Hazara gruplarından izole yaşayan Besudlar, Saf Hazara sayılırlar. Ceguriler ise evlilik ve kültürel etkileşim sonucu kısmen Peştunlar ve Taciklerle kaynaşmış ve onların kültürel etkisine girmişlerdir.

Anatomik olarak Afganistan'da yaşayan Türkmenlerden ayırt edilmeleri çok zordur. Ülkenin her yanında bulunmakla beraber özellikle ülkenin ortasında ki dağlık bölgede yoğunlaşmaktadırlar. Hazaracat adı verilen bu bölgede Bamyan, Ğor ve Daykundi vilayetlerinde çoğunluğu oluştururlar. Bunun yanında Ğazni (Ğazne) de hatırı sayılır bir nüfus oranları, Kandahar, Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif'tede güçlü bir popülasyonları vardır. Herat bölgesinde yaşayan bazı Hazaralar Sünnidir. İranda

⁹ Prof. Dr. Mehmet Saray, Afganistan ve Türkler KİTABEVİ Yayınları, 1997.

yaşayan Hazarlara ise İran'da Berberi denmektedir. Diğerleri ise Caferi Şii mezhebine bağlıdır.

Zeki, eğitime açık ve çalışkan bir grup olan Hazaralar, hiç şüphesiz kadın ve erkek olarak Afganistan'da ki en eğitilmiş grup olarak göze çarpmaktadırlar.

Kullandıkları bazı kelimeler haricinde Türkçeyi tamamen unutmuşlardır. Dillerinde Çağatay Türkçesine ve XIII. Yüzyıl Moğolcasına ait deyimler mevcuttur. Büyük bir kısmı kendilerini Türk-Moğol olarak nitelendirmektedirler.

“Kökenlerinin Cengiz Han'ın ordusundan geriye kalan 1000 adet askerin (Farsça Hazar:1000 demektir “Hazara”“Binlik” gibi bir mana ifade eder”) soyundan geldiği” şeklinde rivayetler vardır. Ancak tarihi kaynaklara göre Çengiz Han Afganistan'da asker bırakmamıştır. Hazaraların Cengiz Han'ın oğullarından biri olan Çağatay'ın askerleri olduğu yolunda rivayetler vardır. Çağataylar XIII. yüzyılda Hindistan'ı feth etmek için büyük ordular göndermiş ve orduların yolu üzerindeki Afganistan'da kaleler ve askeri garnizonlar kurmuşlardır. Orta Asya'da Çağatay hakimiyeti zayıflayınca bu Moğol ordularından bazıları burada kalmışlardır. Afganistan coğrafyasındaki Hazaralar'ın en güçlü oldukları zamanlar Babürlüler Devleti dönemidir.¹⁰

c. Aymaklar (Çar Aymaklar):

Batı Afganistan'da Tacik Kültürü altında yaşayan bir gruptur. Bazı kaynaklara göre Moğol, diğerlerine göre Türk kökenlidirler. Çar Aymak, dört boy demektir ki Firuzkuhi, Taymeni, Cemşidi ve Teymuri olarak dört boydan oluşurlar. Bunlardan Teymuriler Sünni diğerleri Şiidir. 450-500 bin dolayında tahmini nüfusları vardır. Göçebe ve yarı göçebe hayat sürenleri hala mevcuttur.¹¹

ç. Kızılbaşlar veya Avşarlar (Afşarlar):

Bu grupta Türk soylu olan gruplardan olup, hemen hepsi Oğuz Menşeli'dirler. Başlarına giydikleri kızıl başlıklardan dolayı Kızılbaş olarak adlandırılırlar. Yakın geçmişe kadar Eski Azeri Türkçesini kullanan bu grupların

¹⁰ Esedullah Oğuz, Hedef Ülke Afganistan sayfa 47, 48

¹¹ age 45-46.

büyük çoğunluğu bu gün Türkçeyi unutarak Farsi zeban (Fars Dilli) olmuşlardır. Bazıları ise bu gün dahi ana dilleri ile konuşabilmektedirler. XVIII. yüzyıl ortalarında Afganistan'ı işgal eden Nadir Şah Avşari'nin bırakmış olduğu askerlerin soyundan gelirler. Büyük bölümü Kabil çevresinde yaşarlar. Bunun yanında Hazaracat Bölgesi'nde ki Foladi vadisinde küçük bir topluluk olarak yaşarlar. Nüfusları 50-60000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Dillerini muhafaza edebilenler Azeri Şivesi ile konuşurlar.

b. Bayatlar:

Kabil ve Çevresinde yaşarlar, küçük bir gruptur.

2. 4 Sünnî ve Genellikle Hanefî Mezhebine Mensup Olanlar

a. Mavriler:

Herat'ta yaşarlar ve yaşlılar haricinde Türkçeyi unutmuş durumdadırlar. Yaşlılarla yaptığım görüşmeleride edidindiğim izlenimlere göre bunların çoğunluğu Türkmen Oğuz kökenlidir ve Büyük Selçukluların yadigarlarıdır, bazıları ise Çağatay Türkçesi ile konuşan bir grup olup, Timuri-Şeybanilerin devamıdır. Mavriler arasında Timuri ve Selçuki soy adı taşıyan aileler vardır.

b. Şekibanlılar:

Yine Herat'ta dikkati çeken diğer bir grup ise kendilerini Türk olarak niteleyen ve Herat'a bağlı olan Şekiban Köyünde yaşayan gruptur. Şekibanlılarla orada bulunduğum süre içinde yaptığım görüşmeler neticesinde bunların dillerinin unutulmakta olan Mavrilerin dillerinden daha farklı olduğunu fark ettim. Bu grubun dili Çağatay-Özbek Şivelerinden farklı olup Oğuzca'yı andırmaktadır. Ancak bununla beraber kullandıkları dil bölgede yaşayan Türkmenler'in dilinden de bazı özellikler bakımından ayrılmaktadırlar. Kesin olmamakla beraber ben bu grubun halen İran'da yaşayan Halaç(Kalaç) Türkleri ile dil akrabalığı olabileceğini düşünüyorum.

c. Afganistan Türkmenleri:

Afganistan'ın tahmini olarak toplam nüfusunun %3'ünü Türkmenler oluşturmaktadır.

Ülkenin batı, kuzeybatı ve kuzeyinde ki şehir merkezlerinde azınlık, bazı ilçelerde ve beldelerde ise ağırlıklı veya çoğunluk olarak yaşarlar. Genel olarak uysal, Afganistan'ın çalkantılı siyasi hayatına pek girmeyen, sakin tabiatlı geçimli insanlardır.

Afganistan Türkistanında doğuda Kunduz Vilayetinden, batıda Herat Vilayeti'ne kadar olan bölgede yaşarlar. Cevizcan'a bağlı Anthoy, Akça, Karkin, Hamyab, Kızılayak İlçelerinde , Herat Vilayeti'ne bağlı Turgundi İlçesinde çoğunluk olarak bulunurlar.

Cevizcan Vilayeti "Şibirgan Şehrinde", Belh Vilayetinde "Mezar-ı Şerif ve çevresinde", Tahhar, Kunduz ve Herat Vilayetleri merkez ve ilçelerinde yaşamaktadırlar.

İran ve Türkmenistan Türkmenlerinden farklı olarak Afganistan Türkmenleri Ersarı Boyu'na mensuptur. Bilindiği üzere Türkmenistan'da Teke ve İran'da Türkmen Sahra Bölgesinde ise Yomut Boyuna bağlı Türkmenler yaşamaktadır. Bunun yanında Herat Bölgesi'nde yaşayan Yomut ve Teke Boylarına ait küçük gruplar da vardır. Burada ki Yomutlar 1927 yılında Afganistan'a gelmişlerdir.

Afganistan'da yaşayan Türkmenler ağırlıklı olarak 1916-1937 yılları arasında Türkistan'dan gelen muhacirlerdir. Rusların Afganistan'ı işgali ile bir kısmı Pakistan, Türkiye ve Suudi Arabistan'a göç etmişlerdir.

Türkiye'ye göç edenler devlet tarafından özellikle Tokat çevresine yerleştirilmiştir. Bazıları ise daha sonraki yıllarda İstanbul'a gitmişlerdir.

Türkmenistan Türkmencesi ile hemen hemen aynı şiveyi kullanırlar. Yazı olarak Arap harfleri kullanılmaktadır.

Türkistan'dan Afganistan'a göç eden Türkmenler arasında Halife Kızılayak gibi hem dini hem de edebi tarafı olan bir kişi olmasına rağmen, Türkmence bu bölgede oldukça ihmal edilmiş durumdadır.

Özbekçeyle beraber Afganistan'ın üçüncü resmi dili sayılmaya başlaması ile fikri ve edebi hayatta bir canlanma başlamıştır. «Örneğin ilk defa Türkmence-Derice (Afganistan Özbekçesi) sözlük çıkmıştı. Eğitim oranları Özbek'lere göre daha

geridedirler. Ancak son yıllarda okullaşma oranları yükselmeye başlamıştır. Okul ve eğitim imkanları olarak oldukça kısıtlı imkanlara sahiptirler.

ç. Afganistan Kırgızları :

Pamir Kırgızları olarak da bilinen Afganistan Kırgızları belki de dünyanın sayılı zor coğrafyalarından biri olan Afganistan'ın Badahşan Vilayetinin kuzeydoğusunda Tacikistan, Çin ve Pakistan sınırında yaşarlar.

Bir kısmı Kunduz Vilayetinde meskûn olup, Badahşan'da yaşayanlar genel olarak göçebe veya bazı köylerde meskûndurlar.

Buldukları yerlerde genel olarak yol, okul, sağlık ocağı vb. imkanlar yok derecesindedir.

Pamir Kırgızları'na Tacikistan'ın Badahşan vilayetinde, Çin ve Pakistanın Afgan sınırında da bulunmaktadır.

Hemen hepsi 1916 yılında ki Ürkün'de «Rus Çarlığı'na karşı yapılan Büyük İsyân ve Rusların yaptığı kıyım» buraya göçetmiş daha sonraki yıllarda ise bazı katılımlar olmuştur.

Rusların Afganistan'ı işgali ile bir kısmı Pakistan'a oradan da; Merhum Hacı Rahman Kul Han'ın öncülüğünde Türkiye'ye göç etmiş ve Türkiye Devleti tarafından Van İli'nde Ulupamir Köyüne yerleştirilmişlerdir.

Türkiyede olanlar Kırgızlar Latin ve Kril harfleri kullanırken, Afganistan'da kalanlar Arap Harflerini kullanmaya devam etmektedirler.

Ancak okullaşma oranı çok düşüktür. TİKA'nın (Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) Pamir Kırgızları'nın yaşadığı yere bir adet okul yapma planı vardır.

d. Afganistan Kazakları:

1916-1937 yılları arasında ki çalkantılı yıllarda Türkistan'dan göçüp gelen küçük gruplar olup, genellikle Belh, Kunduz ve Tahhar vilayetlerinde yaşarlar ve bu bölgelerde yaşayan diğer Türki gruplarla beraber karışık halde bulunurlar. Az sayıda Kazak ise Badğis Vilayeti, Kalayi Nev (قلعه نو بادغیس) bölgesinde yaşar.

Günlük hayatta Afganistan Özbekçesi ve Derice (Afganistan Farsçası) konuşmalarına rağmen Kazak Dilini ve kültürünü koruma konusunda son derece titizdirler. Afganistan'da 50000 civarında Kazak yaşadığı tahmin edilmektedir.

Çok küçük gruplar oldukarı halde diğer Türki gruplardan uzaklaşmadıkları için asli şive ve dillerinde değışme olsa da milli benliklerini korumayı başarmışlardır.

Rusların Afganistan'ı işgali ile bir kısmı Pakistan, Türkiye ve Suudi Arabistan'a göç etmişlerdir.

Kazakistan'ın bağımsız olması ile Kazaklar'ın büyük bir kısmı Kazakistan'a göç etmişlerdir.

c. Afganistan Karakalpakları:

1917 Bolşevik devriminden sonra Türkistan'dan gelmişlerdir. 1950'li yıllarda Celalabad Şehrinde 2000 kişilik bir grubun yeşleştirildiği bilinmektedir. Kendi aralarında Karakalpakça konuşurlar. Nüfusları konusunda tam bir bilgi yoktur.

d. Afganistan Tatarları ve Uygurları

Afganistan Türkistan'ında diğer Türk Milletleri arasında dağınık olarak yaşarlar. Sayıları hakkında kesin bir malumat yoktur. Sayıları çok azdır. Kuzey Afganistan'ın bazı noktalarında ve özellikle kuzeydoğu Afganistan'da Badahşan Vilayeti'nde Çin Sınırına yakın noktalarda izole olmuş olarak az miktarda Uygur yaşamaktadır ve kendi aralarında Uygurca konuşmaktadırlar.

3. AFGANİSTAN'DA TÜRK EDEBİYATI

3. 1. Çağatay Edebiyatı:

Kemal Eraslan, Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'a nispetle kullanılan Çağatay isminin, başlangıçta Çağatay Han'ın sülalesine ve bu sülale tarafından kurulan devlete verilen bir ad olduğunu belirtir. Daha sonra ise bu isim Maverünnehir'deki Türk ve Türkleşmiş göçebe unsurlara, nihayet Timurlular zamanında gelişen edebî Türk lehçesiyle bu lehçede meydana getirilen Orta Asya Türk edebiyatına da verildiğini beyan eder.¹²

Fuat Köprülü, Çağatayca'nın, kelimenin en geniş manası ile, Moğol istilasından sonra Cengiz çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu imparatorluklarının medenî merkezlerinde XIII. -XIV. asırlarda inkişaf eden ve

¹² Kemal Eraslan, Çağatay Edebiyatı, İA, VIII, İstanbul, 1993, s.168.

Timurlular devrinde bilhassa XV. asırda klasik bir mahiyet alarak, zengin bir edebiyat yaratan edebi Orta Asya lehçesi olduğunu belirtir.¹³ “XV. yüzyılın ikinci yarısında Ali Şir Nevai ile klasik bir edebiyat ortaya koyan bu lehçe, Babür zamanında ve Babür’den sonra uzun bir süre varlığını devam ettirmiştir.”¹⁴

Kimine göre Çağatayca’nın XV. -XVI. yüzyıllarda Orta Asya’da gelişme bulmuş yeni ve müstakil bir edebi Türk dili olduğunu, kimine göre ise, sadece bugünkü edebi Özbekçenin ilk örneğinden başka bir şey olmadığını dile getiren Ahmet Caferoğlu ise Çağatayca’yı, Göktürk-Uygur devriyle müşterek Orta Asya yazı dilinin kaynaşması sonucu ortaya çıkmış edebî bir dil olarak kabul eder.¹⁵

14. yy başlarında başlayan 15. yy. 'da Ali Şir Nevai ile en önemli deverini yaşayan ve çeşitli Orta Asya şairlerinin Nevayi’nin ekolünü benimseyerek devam ettirdikleri edebiyattır. Herat ekolü çevresinde hükümdar şair olan Hüseyin Baykara’dan aldığı destek ile Ali Şir Nevayi kendisinden sonra gelecek nesilleri ve hatta Osmanlı devleti şairlerine etkileyerek bir edebi dil oluşturmuştur. Ve bu dönem Nevayi’nin adıyla anılır olup Çağatay edebiyatında kullanılan dile Nevayi dili de denmiştir.

J. ECKMANN ise Çağatayca’yı şu devirlere bölmektedir: 1. İlk Çağatayca veya Nevai’den önceki Çağatayca devri (XV. asır başlarından takriben Nevai’nin ilk eserini verdiği 1465 senesine kadar), 2. Klasik Çağatayca devri (1465-XVI. asrın ortaları), 3. Klasik devirden sonraki Çağatayca devri (XVII. asrın sonuna kadar), 4. Son Çağatayca devri (XVIII. -XIX. asırlar).¹⁶

a. Klasik Öncesi Devir (13-15. yy): Bu döneme damgasını vuran şairlerin başında Sekkaki, Lütfi, Haydar Harezmi, Yusuf Emiri gibi şairler gelmektedir. Bu şairler divanları ve mesnevileri ile tanınmışlardır.

b. Klasik Devir (15. yy ilk yarısı- 16. yy): Çağataycanın kendisini iyice hissettirdiği, edebiyat ve sanat dili olduğu bir dönemdir. En önemli temsilcilerinin başında Ali Şir Nevâyi, Hüseyin Baykara, Hamidî, Şeybanî, Ubeydî gibi şairleri saymak mümkündür.

¹³ M.Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları II, Ötüken, 1989, İstanbul.

¹⁴ Eraslan, age. s.168.

¹⁵ Ahmet Caferoğlu, Türk Dili Tarihi, Enderun Kitabevi, 1984, İstanbul, s 199.

¹⁶ Janos Eckmann, "ÇağatayDili Hakkında Notlar", TDAY-Belleten 1958, s:119.

c. Klasik Sonrası Devir (16. yy-20. yy. başı): Bu dönemim önemli temsilcileri Ebulgazi Bahadır Han, Rahim Meşrep, Saykalı, Sufi, Allah Yar, Turdı Ömer Han gibi şairlerdir. Bu dönemde yazılan en önemli eser Ebulgazi Bahadır Han'a ait Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türk adlı eserlerdir.

XVIII. ve XIX. yy. 'larda Çağatay edebiyatı varlığını sürdürdüyse de, büyük sanatçılar yetişmedi. Geçmiş dönemlerin ürünlerine öykünen yapıtlar arasında sanat değeri yüksek ürünler yoktur. Çağatay edebiyatı XX. yy. 'da yerini Özbek edebiyatına bıraktı.¹⁷

Rus hâkimiyeti altına giren hanlıklarda, Rusların Türkistan'a sömürge gözüyle bakması ve kültür seviyesiyle ilgilenmemesinden dolayı edebiyatta gözle görülür bir gerileme yaşanmıştır. Buhara'da edebi eserler sekteye uğramışken Hive ve Hokand'da Nevai ve Fuzuli'nin izinden yürüyen birçok şair kendini göstermiştir. Rus istilasına kadar üretkenliğini sürdüren Çağatay Edebiyatı, Rus İstilasını ile sekteye uğramış ve IX. yüzyıla beraber şekil değiştirerek Özbek edebiyatı olarak yeni bir kalıba girmiştir. Bu yüzyıla birlikte artık Özbek Edebiyatı olarak anılacak ve eserler bu dil etrafında şekillenecektir.

Özbek Edebiyatı şekil ve muhteva bakımından temeli tasavvufa dayanan Çağatay Edebiyatı geleneğinden uzaklaşmış ve daha çok hiciv, yergiye ağırlık verilmiştir. Devrin şartları gereği dilde sadeleşmeye gidilmiştir. Dini-tasavvufî metinlerin seyredildiği bu dönemde daha çok savaş, millet sevgisi, vatan; bunun yanı sıra az sayıda aşk, tabiat, sevgili konuları üzerinde durulmuştur.

Bu yeni Özbek Edebiyatı'nı üç döneme ayırmak mümkündür. 1865 Rus İstilasıyla uyanan milli bilincin edebiyata yansıdığı dönem olarak kabul edebileceğimiz "Milli Uyanış Dönemi Edebiyatı" 1930'a kadar sürmüştür. Milli Uyanış döneminde aydınlar daha çok halkı bilinçlendirmek, onlardaki milli duyguları harekete geçirmek için eserler ortaya koymuşlar ve Rus yönetimini eleştirmişlerdir. Bu dönemde aydınların etkilendiği şahsiyetlerin başında kuşkusuz İsmail Gaspıralı gelmektedir. Gaspıralı'nın fikirleriyle karşılaşan aydınlar onun izinden gitmişlerdir. Türk Edebiyatı'nın da etkisinde kalan Özbekler, Türk Edebiyatı'ndaki yenilikleri, akımları mercek altına almışlar ve Tefik Fikret, Yahya Kemal gibi birçok aydının

---

¹⁷ Büyük Larousse, Gelişim Yayınları 4.cilt - s.2538.

fikirlerini benimsemişlerdir. Buna sessiz kalmayan Rus yönetimi bu dönemin son yıllarında (1920-1930) Aydın Tasviyesi'ni başlatmış ve yönetime başkaldıran, milli benliğin uyanışına hizmet eden aydınları katletmişlerdir.

1924 yılında SSCB'nin kurulmasıyla "Sovyet Dönemi Edebiyatı" (1924-1991) gelişmiştir. Bu dönemin başlarında yaşanan aydın tavsiyesi şair ve yazarların edebî düşüncelerini etkilemiştir. Yaşamlarından olmamak için Sovyet rejiminin isteği doğrultusunda eserler ortaya koymuşlar ya da tabiat, aşk gibi konular işlemişlerdir. Bu dönemde az da olsa üstü kapalı şekilde milli duygularını yansıtan yazarlarda olmuştur.

Son dönem ise halen devam eden "Bağımsızlık Dönemi Edebiyatı"dır (1991-2011). Bu dönemde artık baskıdan kurtulan ve özgün eserler ortaya koyan şairler ve yazarlar görmekteyiz.

3. 2. Afganistan Özbek Dili Edebiyatı ve Edebi Muhitleri:

Afganistan Özbekleri ülkede ki en büyük Türk Topluluğudur. Genel ülke nüfusunun %9'nu oluşturmaktadırlar. Bütün kuzey Afganistan'da yaygın olarak yaşarlar, ancak en çok;

a. Feryap Vilayeti:

Meymene (merkez), ile bütün ilçelerinde (Şirintegap, Devletabat, Feyzabat vs.),

b. Cevizcan Vilayeti:

Şibirgan (merkez), ile Anthoy, Akça, Derzab, Koştepe, Hocadükü ilçe ve köylerinde,

c. Belh Vilayeti:

Mezar-ı Şerif (merkez), Haydarken, Taşkurgan, Hıncan, Hayratan vs ilçe ve köylerinde,

ç. Semangan Vilayeti:

Aybek (merkez) Şehri ve diğer ilçe ve köylerde,

d. Serapul Vilayeti:

Merkez Serapul şehri ve ilçeleri,

e. Kunduz Vilayeti:

Merkez Kunduz Şehri ve ilçeleri,

f. Tahhar Vilayeti:

Merkez Talokan Şehri ve ilçelerinde çoğunluk veya çok güçlü topluluklar halinde;

g. Badahşan Vilayeti:

Merkez Feyzabad Şehri ve ilçeleri,

ğ. Bağlan Vilayetleri:

Merkez Puli Humri Şehri ve ilçeleri,

Afganistan Özbekleri'nin bir kısmı tarihi süreç içinde burada var olagelen Türk Boylarının devamı olup bazıları Gazneliler, diğerleri de özellikle Timuriler ve devamı olan devletlerden Şeybani ve Baburilerin yadigarlarıdır.¹⁸

Diğer kısmı ise, 1916 yılında Türkistan'da Rus Çarlığına karşı çıkan Büyük İsyanın sonunda (Ürkün), 1917 Ekim devrimi ile çıkan karışıklıklar neticesinde, 1922-1924 yıllarında Kızıl Ordu'nun Türkistan'ı işgali ve Basmacı isyanları sonucunda ve son grup olarak ise 1933 ve 1937 kıyımlarından kaçan gruplardan müteşekkil olan Türkistanlılar'dır.

Afganistan'Türkistanın'da, Katagan Bölgesinde yaşayanlara Özbek denilirken, Şibirgan ve Faryab Vilayetleri'nde yaşayanlara Tat adı verilir. Ancak her iki bölgede yaşayanların kültürlerinde bir fark yoktur.

Afganistan Özbekleri genel olarak aynen Özbekistan Özbeklerinde olduğu gibi Türk Lehçelerinden «Merkez»'Karluk' grubuna bağlı olarak kendilerine has bir şive ile konuşmaktadırlar.

Afganistan Özbekleri, diğer bütün Türk azınlıkları ile beraber, günümüzde de Arap Harfleri ile yazıp okumaya devam etmektedirler.

Bu bölgede edebi olarak özellikle Feryab Vilayeti ve bu vilayetin merkezi olan, Meymene Şehri, ve vilayetin ilçeleri (Devletabad ve Feyzabad) Cevizvan Vilayetine bağlı Şibirgan, Andhoy, Serapul Vilayeti, Mezar-ı Şerif şehri öne çıkmaktadır.

Bölgede kullanılan dil hemen hemen Nevai Dili "Çağatay Türkçe'si" denebilecek durumdadır.

---

¹⁸ Yarkin Muhammet Halim, Atlas Etnografi Akvam Velayet-i Cevizcan, İntişarat-ı Horasan, Kabil 2010 s. 76-78.

Farsça kelimelerin bir ağırlığı olmakla beraber günümüzde en az dış tesir görmüş olan, tarihi özelliklerini büyük ölçüde korumayı başaran Türk Şivelerden biridir.

3. 3. Afganistan Özbekçesi ile Özbekistan Özbekçesi Arasındaki Fark

Afganistan Özbekçesi gramer yapısı olarak incelendiğinde genel özellikleri ile Özbekistan Özbekçesine oldukça benzer. Afganistan Özbekleri İran edebiyatının dolayısıyla Farsçanın etkisinde kaldıklarından konuşma dili ve edebiyatlarında daha çok Farsçanın etkisi görülmektedir. Özbekistan Özbekçesi ise Sovyet Rusya tesiriyle Farsça yerine Rusça etkiye maruz kalmıştır. Bu yönüyle ufak bir fark bulunmaktadır. Afganistan Özbekçe Dil özellikleri olarak Karlukça olmakla beraber özellikle bazı bölgelerde Kıpçakça özelliklerin daha ağır bastığı görülebilir.¹⁹

Afganistan Özbekçesi'nin “Ya- ۷“ ve “Cim-ج“ olarak adlandırılan iki şivesi vardır. Türkistan Bölgesinde “Y” şivesi yaygınken, Katağan Bölgesinde “C” şivesi yaygındır. Bunun yanında her iki bölge de diğer şiveyi konuşan yerler vardır. Cevzican Vilayetine bağlı Derzab, Koştepe ilçeleri, Serapul Vilayeti Sançerek İlçesi ile Tahhar ve Kunduz'da yaşayan Özbekler ise ayen Kırgızlar gibi kelime başlarında ki “y” sesini “c” sesi olarak teleffuz ederler.

Bu unsurların aslen Kazak veya Kırgız olan halklar tarafından kullanıldığını düşünmekteyim. Daha sonraları zamanla bu Kıpçak kavimleri, dillerinin Özbekçeye yaklaşması sonucu dil özelliklerini kaybetmişler. Edebiyat alanında daha köklü geçmişe sahip olan Özbeklerin dil özellikleri altında sadece kelime başındaki “y” leri “c” ile telaffuz etme kuralına bağlı kalarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu iki grup arasında yaptığım bir inceleme sonucunda “c” ile konuşan Özbeklerin “y” ile konuşanlara göre daha çekik gözlü olduklarını ve Kıpçak olan halkların özelliklerini gösterdiklerini gördüm. Daha yaşlı olan bu “c” Özbekleri ile mülakatım sonunda birçoğu aslen Kazak ve ya Kırgız olduklarını kabul etmektedirler.²⁰

¹⁹ Mir Ğulam Muhammed Ğabar, Afganistan der Meseyri Tarih, cild I-II, Havra Interpress-Urdu Bazar Muhammed Cengi/Peşaver, 2009.

²⁰ Gezi ve gözlem notları Emrah İLİK Kabil, Afganistan- 2011.

Örnek olarak; Yıldız – Cıldız; Yol – Col; Yılan – Cılan; Yaş – Caş; Yok – Cok vs

Geçmiş yıllarda ihmal edilen Afganistan Özbekçesi 2003 yılında kabul edilen yeni Afganistan Anayasası'nda Peştunca ve Derice (Afganistan Farsça'sı)'nın yanında, Türkmençe ile birlikte Afganistan'ın üçüncü resmi dili olarak kabul edilmiştir.

Bu olaydan sonra ülkede Özbekçe yayın yapan iki adet televizyon kanalı, radyo kanalları açılmış, devlet ve özel televizyon ve radyo kanallarında Özbekçe yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

Özellikle Özbeklerin çoğunlukta olduğu şehirlerde ki okullarda seçmeli olarak Özbekçe dersler konulmuş, Özbekçe ders kitapları basılmıştır. Bütün Afganistan'da olduğu gibi eğitim ve öğretim zor şartlar altında devam etmektedir. Günümüzde Belh, Cevzcan ve Feryab Üniversitelerinde Özbek Dili ve Edebiyatı, Kabil Üniversite'sinde ise Türkoloji Bölümü bulunmaktadır.

Kültür hayatı zenginleşmeye başlamış Özbekçe kitaplar yayınlamaya başlamıştır. Bu bağlamda her yıl Afganistan'da uluslararası Ali Şir Nevai Sempozyumu düzenlenmektedir.

Tarihi Türk Edebiyatı'nın unutulmaz şahsiyetleri Ali Şir Nevai, Zahiruddin Babur Şah, Kamran Mirza, Molla Cami, Mevlana Celaleddin Rumi/Belhi gibi abidelerin bazılarının bu coğrafyada doğmuş olmaları, bazılarının ise mezarlarının burada olması bu ülkede yaşayan Özbekler'de bir manevi güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afganistan Özbekleri genel olarak tarım ve hayvancılıkla geçinirler, Üzüm, susam ve kavun en önemli ürünleridir. Ticaret yaygındır.

Çalışkan, güçlü, cesur ve gözüpektirler. Örf ve ananelerine bağlı ve misafirperver insanlardır.

Afganistan'da Özbek edebi muhitlerini beş bölümde aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür.²¹

- Tahhar-Kunduz
- Meymene-Anthoy

²¹ Salih Muhammed Hassas , Til Kaideleri ve Sözlere Tenglavi (Muhakematül Lügateyn), Mirza Uluğbek Basmahanesi, 1389 -2010.

- Herat
- Serpul
- Cevizcan

4. CEVİZCAN EDEBÎ MUHÎTİ VE ŞÂİRLERİ

Edebiyat, dünya insanları arasında duyguların paylaşılmasını sağlayan bilimdir. Bu bilim, insanların duygu, düşünce, hüzn, huzur, mutluluk ve hissedip diğerlerle paylaşmak istedikleri her konunun daha düzenli, iyi ve etkili bir şekilde sunulmasını sağlar. Edebiyatın her dalı insanlar arasında bu aracılığı yapması gibi şiir de insanlar arasında duygu ve düşünceleri paylaştıran edebiyatı en eski ve etkili bölümüdür. Eğer dünyanın bir yerinde bir toplumun durumunu anlatan bir şiir söylendiyse dünyanın her yerinde o anlamı ifade edebilir. Bir milletin acısını ve derdini, bir şair veya bir yazar, dünya insanlarına duyurabilir ve böyle konulan şiirler ve diğer edebi ürünlerle daha iyi yansıtabilir.

Afganistan bilindiği üzere uzun yıllar savaşla mücadele eden bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum halkın yaşayışına dolayısıyla şiirlerine de yansımaktadır. Her savaş ortamında olduğu gibi vatan sevgisi ile yazılan şiirlere rastlamaktayız. Sadreddin İntizar Cevizcani aşağıdaki şiirinde vatan sevgisini vurgulamıştır.

Afganistan

Sen canım sen, sen benim sen
Babamı yurtı ,meskenimsen
Annem tokken vatanimsin
Afganistan,Afganistan
Toklaringeni başı kar dur
Behar kılse lale zar dur
Taşlaringeni lele bar dur
Afganistan,Afganistan

Afganistan’da sosyalist düşünce merkezli şiirlerde görülmektedir. Seyfeddin Nuri buna bir örnektir. Şiirinde sosyal hayattaki bozukluklara eleştiri yaptıktan sonra hakını birleşmeye ve beraber hareket etmeye çağırmaktadır.

Nevbahar Eyyamı

Nevbahar oldı gam o renc o moşıggat kalmadı
Şadmanlık fırsatı kıldı,mozellet kalmadı
Reng bareng goller,çıkna şıb saharlara
Bizlere rahat nasib oldı,şıkayet kalmadı
Oz işige her kişi meşgul şur ve şevk bile
Oldı bikarlık esersiz,hem adalet kalmadı
Inkilap itdi adaletni vatandar yıkar
Şulsebebden,parehor hem hiyanet kalmadı
Vahdet ve ham bast elik kuyine ,kuylar kalmadı
Halkımızning areside çünke fikrat kalmadı
Bahtiyarladık yitib sermen zulim eksudgah
Buldi yarkın külbemizde,hiç zülmet kalmadı
İmdi insan istegi ta pegeye tahakkuk ülkedı
Çünke bidavvesitem denhi çalamet kalmadı
Dostlik tenindi her an suz la sak her an,beca
Orne dı mıhr-o vefa ,dilde adalet kalmadı
Olke bargayesen saadet,bahtiyarlıklartaman
İftihar iti geldi yarım,sinde hikbet kalmadı
İşçi ve dihkan işanç birleşingiz ne kılıng
İndi istismaritovuçilerge fırsat kalmadı

Vatan sevgisiyle yazılan birçok şiirin yanında ise zorluklarla mücadeleyi salık veren ve Allaha sığınmayı öğütleyen münacatlar ise bu edebi muhitte oldukça yaygındır. Muhammed Nazim Cevizcanı’nın aşağıdaki münacatı buna güzel bir örnektir.

Dua

Hatering mezun ve kungling ta ebed gamlenmesin
Kulgeden lale libing ey nazenin kemlenmesin
Kayguyu hasret delingden, hiç keçan cay almasın
Kuzlering gam yaşidan ey dil ruba gamlenmesin
Cam meydan bulmasın hali ilahi kullering
Bezmi eyşing ta cihan bariçe berhemlenmesin
Her kişi kad nehaling gah yeman ba kese sining
Nevbahar umrı hergiz sebzu hurremlenmesin
Kuhezer gilgeye man evvel şuh perizad dan medan
Ta mabada ya neginenden, ahudik remlenmesin
Kurkeman bağı içere ber seng, seru baying bakıp
Şeremden biçare şimşad, ta mabad hamlenmesin
Alhezer mekri zamandan ey hafizi bezmden
Düsenler na mehramu hem yau mehremenmesin

Dünyanın geçiciliği konusunda yazılan şiirlere de rastlamaktayız. Afganistan şartlarında insanların nazarlarını cennete çevirerek çektikleri sıkıntılarını cennete mükâfatını görecekleri inancı yoğun olarak yaşamaktadır. Seyyid Taceddin Taşkın Behayi'nin şiiri bunu iyi bir şekilde yansıtır.

Bir Sıkım Toprak

Biryutum nan eylebirkultum sudden
Okutince kutulur hayatim emma
Bir sıkım toprak kazare yaşamımvar
Nı için düyadan bir sıkım toprak
Birseler minge bu
Dunya tar
Dunyadan bir sıkım toprak birseller
Bir dane bugdayini eksem min onda
Min geleyim tirimde sogarsam oni
Eylesem fesiller
Yillar

Ve aylar
Suva yisini tekrar
Yasamim hem
Omrumdeki lehzelerim yillarim hem
Handan yemez,toragdan
Oz rengini taper
Hayatimni topragim bakar
Olsem,mining otimni yapar

Bunun yanında aşk ve sevgi ile de şiirler kaleme alırlar Cevizcan şairleri. Çünkü hayat devam etmekte insan bir şekilde yaşamını devam ettirmektedir. Seyyid Abdulgafur Meftun Kayseri'nin bu sevgiyi anlatan önemli şiirlerden biridir.

Aşk şiirlerinde Çağatay edebiyatında da karşılaştığımız bülbül, gül, aşk şarabı ve sarhoş gibi bazı terimlere de rastlamaktayız.

Kaş Sevdası

Mevc orer acz ve tevazu kaşların sevdasige
Kim heya cayine darı irmiş ening simasige
Sindirib mehr süküt nağah tebessum eylese
Yüz tümen gevher olur sedke leb güyasige
Renge ve buyiden, beharistan temkin behrever
Seroning ilergulam,bağse ged ranasige
Fetne ve aşublar teşleb kungel ning mulki geh
Hem inan ve ihtiyar algusi bir imasige
Çıkne şur her yerde bul gevheri mehrı ening
Dil nevası yerenur gol işki ning sehrasige
Gerdbad yenglik uralib deşt ara avare dur
Mestlik ne gatidden,bade ve minasige
Bulbulı aşüfte dik meftun nevağı kırmışem
Gül yüzün korse tese yarım, aşık suydasige

Zaman ve şartlar ne olursa olsun her toplum şiirlerinde anne konusunu işlemiştir. Çünkü anne mutlulukta, zorlukta , hastalıkta ve sağlıkta her zaman sığınacağımız bir liman olmuştur. Anne sevgiyi ve şefkati sembolize etmektedir.

Aşağıdaki bu muhitin önemli kadın yazarlarından olan Dr. Şefika Yarkın bu duyguları çok güzel bir şekilde dile getirmiştir.

Nega Eslemedim

(Nazari ham ozidek gurbatta kalgan anamga)

Baht kuyaşı menga koylab bakkanda

Şanu şuhrat boynumga gul takkanda

Tatlı hayat konglumga hoş yakkanda

Nege sizni eslemedim anacan?

Malu davlatim aşib işim yurganda

Dostu yarlar meni kullab turganda

Sevib söyleyişde davran surganda

Niga sizni eslamadim ana can?

Oyim balam bilan sevinganimda

Halk koziga aziz koringenimde

Saadat çokisiga konganimda

Nega sizni eslamadim ana can?

İlim ahli içra nam kazanganimda

Turli yutuklardan kuvanganimda

Dunya kamimda deb işanganimda

Nega sizni eslamadim ana can?

Çirayligim yaşligim davri ötti

Gurbette şanu şuhrat meni unutti

Pırayşanlik kelib kolimni tutti

Şunda sizni eslab kaldım ana can

Başimga bala taşvişlar yağıldı

Ayagimga taş tikanlar saçıldı

Fakru gurbat yurak bağrimni tildi

Şunda sizni eslab kaldım ana can

Siz o yakda men bu yakda kalganda

Derdu gamlar cismizga ang salganda
Acal sizni menden ayrıb alganda
Sizni yığlab kop esledim ana can
Songı damlar yanizda tura almadım
Songi nigahizni koralmadım
Sizden hatta keirim soraalmadım
Keiresizma kizizni ana can?
Baringizda kadingizni bilmedim
Oz vaktida sizga hidmet kılmadım
Ayrıldım sizden gamdan ayrılmadım
Keçiresizmi kizizni ana can?
Mazaringiz alısta baralmayman
Onga yaşıım kolini tukalmayman
Bu kaygu hasratlarga ıdalnayman
Keçiresizmi kizizni ana can?
Endi sizni fakat tüşda koraman
Endi sizni dayım komsab yuraman
Endi sizge dua yollab turaman
Endi keiring kizizni ana can
Endi yagan cayiz cennetde bolsin
Endi kabriz rahmat nurige tolsin
Endi ruhiz malaklarga koşılsin
Endi keiring kizizni ana can
Bir kun menham yanizga kelerman
ulikler katariga katilirman
Şunda ham sizdan keirim tilarman
Endi keiring kizizni ana can

4. 1. Afganistan Cevizcan Bölgesi Çağdaş Özbek Şairleri

4. 1. 1. Muhammed Rahim İbrahim

Ad : Muhammed Rahim

Baba adı : Muhammed İbrahim

Doğum tarihi : 1335 h. ş. (1956 m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Belçerağ İlçesi, Gaveki Köyü

Tahsil derecesi : Lisans (Dil ve Edebiyat)

Mesleği : Sadayi Aşna İdaresinde Haber Müdürü

Yaşadığı yer : Mezar-ı Şerif

Edebi çalışmalara başlama zamanı: 1354 h. ş. (1975 m.)

Edebi çalışmaları : Şair ve yazar (Şiir, hikaye)

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Divanı Mehru, 2. İnsan Çeşmu çerağ aferiniş, 3. 55 makale der bareyi usulü nevisendegi, 4. Sur kalem, 5. Tefsir (10) kaside fani

Basılmamış eserleri : Özbekçe olarak yazdığı şiir defterleri

4. 1. 2. Elhac Muhammed Kazım Emini

Ad : Muhammed Kazım

Baba adı : Muhammed Kerim

Doğum tarihi : 1343 h. ş. (1964 m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Meymene Şehri

Tahsil derecesi : Lisans (Dil ve Edebiyat)

Mesleği : Serbest meslek, eğitimci

Yaşadığı yer : Meymene Şehri

Edebi çalışmalara başlama zamanı:

Edebi çalışmaları : Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Rengin Keman (Şiir kitabı)1. cilt, 2. Rengin Keman (Şiir Kitabı) 2. Cilt, 3. Risale i tuhfe i el vüzera, 4. Yadnameyi Sipe salrı Şehid, 5. Vakiyatı İslami, 6. Yadnameyi Nefir Faryabi, 7. Vatanni Esleb, 8. Afganistandaki Özbek Şairleri

Basılmamış eserleri: 1. Coğrafyayı umumiyi Faryab, 2. Afganistandaki Özbek yazuvçileri, 3. Tercümeyi Özbeki Gülistanı Sadi (Murad Hoca), 4. Hammaseyi Devlet Kaptan

4. 1. 3. Muhammed İshak Enver Adhoyi

Ad : Muhammed İshak

Baba adı : Abdürreşid

Doğum tarihi : 1312 h. ş. (1933m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Andhoy İlçesi, Kurğan Beldesi

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1328h. ş. (1949m.)

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Andhoy

Edebi çalışmaları: Araştırmacı, şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiirleri

4. 1. 4. Sadreddin İntizar Cevizcani

Ad : Sadreddin

Baba adı : Elhac Abdurrahim

Doğum tarihi : 1322 h. ş. (1943m.)

Doğum yeri : Saripul İli, Arabhane

Eğitim Durumu: Medreseyi aliyi dini

Edebi çalışmalara başlaması: 1340 h. ş. (1961m.)

Mesleği : Şibirgan Gaz ve Petrol İdaresinde işçi

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe

Basılmamış eserleri : Özbekçe Şiirler

4. 1. 5. Dr. Seraceddin Uyğan

Ad : Serceddin

Baba adı : Elhac Gulam Nebi Uyğan

Doğum tarihi : 1340 h. ş. (1961m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Maymane Şehri, Tatarhane

Eğitim Durumu: Yüksek lisans (Tıp alanında)

Edebi çalışmalara başlaması: 1357 h. ş. (1978m.)

Mesleği : Doktor

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri:

Basılmamış eserleri : Derice Şiir Defterleri

4. 1. 6. Cemile İsar

Ad : Cemile

Baba adı : Seyid Muhammed Azim

Doğum tarihi : 1352 h. ş. (1973m.)

Doğum yeri : Saripul İli, Şahan Kasabası

Eğitim Durumu: Lisans (Şibirgan Devlet Üniversitesi)

Edebi çalışmalara başlaması: 1357 h. ş. (1978m.)

Mesleği : Öğretim üyesi (Şibirgan Devlet Üniversitesi)

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiir Defterleri

4. 1. 7. Azizullah Bütün

Ad : Azizullah

Baba adı : Er nazar

Doğum tarihi : 1327 h. ş. (1948m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Meymene Şehri, Tur Pahtu

Eğitim Durumu: Lisans (Muhasebecilik Bölümü)

Edebi çalışmalara başlaması: 1352 h. ş. (1973m.)

Mesleği : Memur (Faryab İli, Muhacirler Riyaseti)

Yaşadığı yer: Faryab İli, Meymene Şehri, Tatarhane

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar (makaleler, siyasi, iktisadi yazılar)

Eserlerinin dili: Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri: Özbekçe ve Derice Şiirleri, Hoca Gülgün (Şiir Kitabı),

Mecmuayi Makalat

4. 1. 8. Hamidullah Bütün Haydari

Ad : Hamidullah

Baba adı : Molla Haydar Kul

Doğum tarihi : 1333 h. ş. (1954m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Meymene Şehri, Gazer Abdal

Eğitim Durumu: Lisans (Öğretmenlik)

Edebi çalışmalara başlaması: 1365 h. ş. (1986m.)

Mesleği : Öğretmen (Faryab İli, Muhacirler Riyaseti)

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene Şehri

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiirleri, Harman Sözi (Şiir Kitabı),

4. 1. 9. Hayatullah Behruz Halki

Ad : Hayatullah

Baba adı : Mirza Abdulhalik

Doğum tarihi : 1329 h. ş. (1950m.)

Doğum yeri : Faryab İli

Eğitim Durumu: İbrahim Faryabi Ali Medresesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1350 h. ş. (1971m.)

Mesleği : Serbest meslek

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmamış eserleri : Derice Şiir Defterleri

4. 1. 10. Elhac Raz Muhammed Puhyar

Ad : Raz Muhammed

Baba adı : Pir Muhammed

Doğum tarihi : 1319 h. ş. (1940m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Devlet-abad Şehri

Eğitim Durumu: Kabil Darul Muallimin (Öğretmenlik MYO)

Mesleği : Öğretmen

Edebi çalışmalara başlaması: 1350 h. ş. (1971m.)

Yaşadığı yer :

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe, Peştunca ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe, Peştunca ve Derice Şiir Defteri

4. 1. 11. Seyfulmüluk Tabi

Ad : Seyfölmölk

Baba adı : Nur Muhammed

Doğum tarihi : 1318 h. ş. (1939m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Meymene Şehri, Afgankot

Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu

Edebi çalışmalara başlaması: 1335 h. ş. (1956m.)

Mesleği : Serbest meslek

Yaşadığı yer : Mezar-ı Şerif

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice ve Peştunca

Basılmamış eserleri : Derice ve Peştunca Şiir Defterleri

4. 1. 12. Seyyid Taceddin Taşkın Behayi

Ad : Seyyid Taceddin

Baba adı : Seyyid Seraceddin

Doğum tarihi : 1340 h. ş. (1961m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Unça Aralat, Peştunkot

Eğitim Durumu: Lisans (Özbek Dili ve Edebiyatı)

Edebi çalışmalara başlaması: 1358 h. ş. (1979m.)

Mesleği : Serbest meslek

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene Şehri

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Pupi Kuş, 2. Sulak, 3. Söz Gencididen Niçe der, 4. Bir Sıkım Toprak, 5. Rengin Keman (Şiirler) Müşterek yayın.

4. 1. 13. Muhammed Yahya Cevizcani

Ad : Muhammed Yahya

Baba adı : Elhac Abdulhafiz

Doğum tarihi : 1321 h. ş. (1943m.)

Doğum yeri : Saripul İli, Belüçhane Köyü

Eğitim Durumu: Ortaokul

Edebi çalışmalara başlaması: 1345 h. ş. (1966m.)

Mesleği : Ayna Televizyonunda görevli

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Divan-ı Elhac Üstad Kari Muhammed Azim Azimi
(1372h. ş. -1993m.)

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiir Defteri

4. 1. 14. Seyyid Gulam Sahi Razi

Ad : Seyyid Gulam Sahi

Baba adı : Seyyid Ekrem

Doğum tarihi : 1304 h. ş. (1925 m.)

Doğum yeri : Cevzcan, Rahmetabad

Eğitim Durumu: Meslek lisesi

Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Emekli öğretmen

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe, Peştunca ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe, Peştunca ve Derice Şiir Defteri

4. 1. 15. Muhammed Yusuf Revanyar

Ad : Muhammed Yusuf

Baba adı : Hoşvakt

Doğum tarihi : 1328 h. ş. (1949 m.)

Doğum yeri : Saripul,

Eğitim Durumu: Kabil Darulmuallimin (Öğretmenlik MYO)

Edebi çalışmalara başlaması: 1348h. ş. (1969m.)

Mesleği : Ayna Tv Haber Müdürü

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe, Peştunca ve Derice

Basılmış eserleri : Özbekçe, Peştunca ve Derice şiirleri ve Kısa Destanlar

Mecmuası

4. 1. 16. Rahmetullah Reha

Ad : Rahmetullah

Baba adı : Mirza Abdulhalik

Doğum tarihi : 1346 h. ş. (1967 m.)

Doğum yeri : Meymene, Toklihane

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1365h. ş. (1986m.)

Mesleği : Faryab Gençlik Riyaseti, Edebiyat Bölümü Müdürü

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene Şehri

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice

Basılmış eserleri : Gezineyi Şiiri Benam (Ansevi Hurşid)

4. 1. 17. Veyseddin Samel

Ad : Veyseddin

Baba adı : Hacı Sahibiddin

Doğum tarihi : 1338 h. ş. (1959 m.)

Doğum yeri : Meymene,

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1359h. ş. (1980m.)

Mesleği : Faryab Gençlik Müdürü

Yaşadığı yer : Faryab, Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Gezineyi Eş'ar benam (Halutgah Endişe)

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiir Defteri

4. 1. 18. Siret Hayrmuhammed

Ad : Hayr Muhammed

Baba adı : İmam Kul

Doğum tarihi : 1344 h. ş. (1965 m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Meymene Şehri, Arabhane

Eğitim Durumu: Faryab Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1362h. ş. (1983m.)

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice

Basılmamış eserleri : Basılmaya hazır Derice şiirleri

4. 1. 19. Asife Şadap

Ad : Asife

Baba adı : Seyyid Kasım

Doğum tarihi : 1341 h. ş. (1962 m.)

Doğum yeri : Faryab İli, Maymene Tenurek

Eğitim Durumu: Lisans (Faryab Devlet Üniversitesi)

Edebi çalışmalara başlaması: 1359h. ş. (1980m.)

Mesleği : Milli Seçim Komisyonu Faryab Temsilcisi

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Özbekçe ve Derice şiirleri

4. 1. 20. Seyyid Abdulkakim Şerayi Cevizcani

Ad : Seyyid Abdulkakim

Baba adı : Seyyid Masum

Doğum tarihi : 1313 h. ş. (1934 m.)

Doğum yeri : Saripul İli, İmam Hurd

Eğitim Durumu: Taşkent Üniversitesi Pedagoji Fakültesi-Özbekistan

Edebi çalışmalara başlaması: 1348h. ş. (1969m.)

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Taşkent-Özbekistan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Yengi zaman teranesi,

2. Amu Derya,

3. Yaşasın Partiye

4. 1. 21. Doç. Dr. Muhammed Eşref Şerifi

Ad : Muhammed Eşref

Baba adı : Muhammed Şerif

Doğum tarihi : 1352 h. ş. (1973 m.)

Doğum yeri : Meymene İli, Arabhane

Eğitim Durumu: Faryab Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1348h. ş. (1969m.)

Mesleği : Öğretim Görevlisi-Faryab Devlet Üniversitesi

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice Şiir defterleri

4. 1. 22. Muhammed İshak Şemsi

Ad : Muhammed İshak

Baba adı : Elhac Kari Muhammed İbrahim

Doğum tarihi : 1337 h. ş. (1958 m.)

Doğum yeri Faryab İli, Meymene Toklihane

Eğitim Durumu: Faryab Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1356h. ş. (1977m.)

Mesleği : Serbest meslek

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Mervarid (Muhtemim), 2. Mecmuayı makalat der bareyi Zahir Faryabi (Muhtemim), 3. Bergha ve ayineha (Şiirler toplamı).

Basılmamış eserleri : Mecmuayı nevişteha be nam (makalatı edebi) gezine duvvum eş'ar

4. 1. 23. Puhuyali Nesime Savlet

Ad : Nesime

Baba adı : Veli Muhammed

Doğum tarihi : 1354 h. ş. (1975 m.)

Doğum yeri Faryab İli, Unça Arlat Peştunkot

Eğitim Durumu: Faryab Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1373h. ş. (1994m.)

Mesleği : Öğretim görevlisi, Faryab Üniversitesi Matematik ve Fizik Bölümü

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Mervarid (Muhtemim), 2. Mecmuayı makalat derbareyi Zahir Faryabi (Muhtemim), 3. Bergha ve ayineha (Şiirler toplamı).

Basılmamış eserleri : Özbekçe şiir defterleri

4. 1. 24. Ferište Ziyayi

Ad : Ferište

Baba adı : Cemal

Doğum tarihi : 1357 h. ş. (1979 m.)

Doğum yeri: Belh İli, Mezarı Şerif

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1380h. ş. (2001m.)

Mesleği :

Yaşadığı yer : İstanbul-Türkiye

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defteri

4. 1. 25. Dr. Allahberdi Tahiri

Ad : Allah Berdi

Baba adı : Muhammed Tahir

Doğum tarihi : 1338 h. ş. (1959 m.)

Doğum yeri Faryab İli, Meymene Arabhane

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans (Tıp)

Edebi çalışmalara başlaması: 1352h. ş. (1973m.)

Mesleği : Doktor

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiirlerden oluşan iki defter

4. 1. 26. Hudanazar Aber

Ad : Hudaýnazar

Baba adı : Halnazar

Doğum tarihi : 1300 h. ş. (1921 m.)

Doğum yeri: Faryab İli, Meymene Kuhihane

Eğitim Durumu: Özel

Edebi çalışmalara başlaması: 1320h. ş. (1941m.)

Mesleği : Emekli

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene Kuhihane

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Basıma hazır 4000 beyitlik Divanı 1378h. ş. (1999m.)

tarininde Taliban baskısıyla yakılmıştır,

4. 1. 27. Puhanyar Ehadullah Arab

Ad : Ahmedullah

Baba adı : Hayatullah

Doğum tarihi : 1346 h. ş. (1967 m.)

Doğum yeri: Faryab İli, Meymene Arabhane

Eğitim Durumu: Faryab Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1362h. ş. (1983m.)

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Faryab İli, Meymene Kuhihane

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiirler

4. 1. 28. Elhac Muhammed Eşref Azimi

Ad : Muhammed Eşref

Baba adı : Muhammed Azim

Doğum tarihi : 1319 h. ş. (1940 m.)

Doğum yeri: Faryab İli, Andhoy, Tovaçi

Eğitim Durumu: Cevzcan Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1362h. ş. (1983m.)

Mesleği : Öğretim görevlisi- Cevzcan Devlet Üniversitesi

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Gelecek Baturları, 2. Uluğ Zafer

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiirler

4. 1. 29. Seyyid Hafizullah Fıtrat

Ad : Seyyid Hafizullah

Baba adı : Elhac Mevlevi Seyyid Muhammed Resul

Doğum tarihi : 1349 h. ş. (1970 m.)

Doğum yeri: Peştunkot

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1364h. ş. (1985m.)

Mesleği : Gazeteci

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Derice Şiir Defteri

4. 1. 30. Elhac Abdullah Fevjan

Ad : Abdullah

Baba adı : Elhac Gulam Sahi

Doğum tarihi : 1357 h. ş. (1978 m.)

Doğum yeri: Kara Şeyhi- Hoca Sebz Puş

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1352h. ş. (1973m.)

Mesleği : Gazeteci

Yaşadığı yer : Hoca Sebz Puş

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice ve Peştunca

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Derice ve Peştunca Divan

4. 1. 31. Seyyid Siraceddin Kani

Ad : Seyyid Seraceddin

Baba adı : Seyyid Şerif

Doğum tarihi : 1342 h. ş. (1963 m.)

Doğum yeri: Canı Çahar bağı

Eğitim Durumu: Belh Petrol ve gaz MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1357h. ş. (1978m.)

Mesleği : Gazeteci

Yaşadığı yer : Mezarı Şerif

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice ve Özbekçe

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Derice ve Özbekçe Şiir Defteri

4. 1. 32. Seyyid Ekrem Kemal

Ad : Seyyid Ekrem

Baba adı : Seyyid Kemal

Doğum tarihi : 1330 h. ş. (1951 m.)

Doğum yeri: Meymene

Eğitim Durumu: Lisans (Gazetecilik)

Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Gazeteci

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Ta payan, 2. Yad dust, 3. Sepide

Basılmamış eserleri : 1. Helina, 2. İldiz, 3. Tevri Marifet

4. 1. 33. Muhammed Alim Kuhken

Ad : Muhammed Alim

Baba adı : Abdulnaim

Doğum tarihi : 1341 h. ş. (1962 m.)

Doğum yeri: Hoca Sebz Puş

Eğitim Durumu: Faryab Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1360h. ş. (1981m)

Mesleği : Gazeteci

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Özbek Edebiyatı Ferhengi

Basılmamış eserleri : Özbekçe iki şiir defteri

4. 1. 34. Seyyid Muhammed Alim Lebib

Ad : Muhammed Alim

Baba adı : Seyyid Turdi

Doğum tarihi : 1336 h. ş. (1957 m.)

Doğum yeri: Andhoy, Hançarbağ

Eğitim Durumu: Yüksek lisans, Özbek Dili ve Edebiyatı

Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Öğretim görevlisi (Kabil Üniversitesi)

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair, araştırmacı ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Söz icadları, 2. Tarihi Mukim Hani, 3. Kayğularım

Tuyğularım

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defterleri

4. 1. 35. Muhammed Emin Metin Andhoyi

Ad : Muhammed Emin

Baba adı : Abdulhay

Doğum tarihi : 1319 h. ş. (1940 m.)

Doğum yeri: Andhoy, Şeyh Mahalle

Eğitim Durumu: Medrese

Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Müderris

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Eseri Şamili, Gezineyi Eşari Şarayı Muasiri Afganistan vatari Tahkiki ve tehliki zeyl , 2. Bağı bala Puş, 3. Kaseyi Cubin, 4. Hemrazi Hurşid, 5. Andhor der Güzergah tarih, 6 Şecerenameyi MirSeyyid Berke

Basılmamış eserleri :

4. 1. 36. Abdüşşükür Mihnet

Ad : Abduşşükür Mihnet

Baba adı : Muhammed Emin

Doğum tarihi : 1340 h. ş. (1961 m.)

Doğum yeri: Meymene, Kayser yengi taş Kul

Eğitim Durumu: Öğretmelik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1364 h. ş. (1985m.)

Mesleği : Müfettiş-FaryabEğitim Müdürlüğü

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair, ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe şiir defterleri

4. 1. 37. Muhammed Sadık Mahfi

Ad : Muhammed Sadık

Baba adı : Muhammed Şerif

Doğum tarihi : 1326 h. ş. (1947 m.)

Doğum yeri: Şibirgan, Mısırabad

Eğitim Durumu: Medrese

Edebi çalışmalara başlaması: 1371h. ş. (1992m)

Mesleği : serbest meslek

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe şiir defterleri

4. 1. 38. Nebiye Mustafazade

Ad : Nebiye

Baba adı : Mustafa Kul

Doğum tarihi : 1357 h. ş. (1978 m.)

Doğum yeri: Şibirgan, Bender Andhoy

Eğitim Durumu: Cevzcan Devlet Üniversitesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1371h. ş. (1992m)

Mesleği : Serbest

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defterleri

4. 1. 39. Seyyid Abdulgafur Meftun Kayseri

Ad : Seyyid Abdulgafur

Baba adı : Seyyid Süleyman

Doğum tarihi : 1324 h. ş. (1945 m.)

Doğum yeri: Faryab, Kayser Serasyab Köyü

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Kabil

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defterleri

4. 1. 40. Muhammed İsmail Müşfik

Ad : Muhammed İsmail

Baba adı : Elhac Seyyid Burhaneddin

Doğum tarihi : 1333 h. ş. (1954 m.)

Doğum yeri: Sañçerek, Celma Köyü

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1353h. ş. (1974m.)

Mesleği : Gaz idaresinde memur

Yaşadığı yer : Mezarı Şerif

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defterleri

4. 1. 41. Abdulkayyum Melikzad

Ad : Abdulkayyum Melikzad

Baba adı : Mevlevi Abdulmelik

Doğum tarihi : 1338 h. ş. (1959 m.)

Doğum yeri: Faryab, Meymene

Eğitim Durumu: Yüksek lisans, Özbek Dili ve Edebiyatı

Edebi çalışmalara başlaması: 1354h. ş. (1975m.)

Mesleği : Büyükelçilikte Müsteşar

Yaşadığı yer : Ankara-Türkiye

Edebi çalışmaları: Şair, araştırmacı ve yazar

Eserlerinin dili : Derice

Basılmış eserleri : 1. Duayi Sebz Alef, 2. Be Selam Şakayıkha, 3. Gülbangi rehayi, 4. Şüğüfêha yeke pur pur şud, 5. Risaleri kalemdaran, 6. Rubaiyatı inkılabi, 7. Fethi mübin, 8. Sürmeayi ez hakı payi mader.

Basılmamış eserleri :

4. 1. 42. Elhac Şahrıza Müşizade

Ad : Şahrıza Münşiszade

Baba adı : Mirza Muhammed Salih

Doğum tarihi : 1336 h. ş. (1957 m.)

Doğum yeri: Meymene, Kuhihane

Eğitim Durumu: Lisans, Belh Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1352h. ş. (1973m.)

Mesleği : Lise Müdürü

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Derice şiir defterleri (Gerdan gerd Efşan ve Deryayi Ehsas)

4. 1. 43. Mihri Mihriye

Ad : Mihriye

Baba adı : Usta Nebi

Doğum tarihi : 1357 h. ş. (1978 m.)

Doğum yeri: Serapul, Beluçhane

Eğitim Durumu: Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1371h. ş. (1992m.)

Mesleği : Öğretmen

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmamış eserleri : Özbekçe şiir defterleri

4. 1. 44. Safiullah Nadim

Ad : Safiullah

Baba adı : Peyğamberkul

Doğum tarihi : 1357 h. ş. (1978 m.)

Doğum yeri: Serapul, Sançarek

Eğitim Durumu: Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1373h. ş. (1994m.)

Mesleği : Serbest

Yaşadığı yer : Şibirgan

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe şiir defterleri

4. 1. 45. Dr. Abdussabur Nariman

Ad : Abdusabur

Baba adı : Abdulcemil Hasir

Doğum tarihi : 1352 h. ş. (1973 m.)

Doğum yeri: Belh, Şulger(Boynu Kara)

Eğitim Durumu: Tıp fakültesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1362h. ş. (1983m.)

Mesleği : Doktor

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Basıma hazır iki şiir kitabı

4. 1. 46. Seyfeddin Nuri

Ad : Seyfeddin

Baba adı : Molla Nureddin Kokeb

Doğum tarihi : 1329 h. ş. (1950 m.)

Doğum yeri: Serapul, Ebulfeth

Eğitim Durumu: Öğretmenlik MYO

Edebi çalışmalara başlaması: 1350h. ş. (1971m.)

Mesleği : Reisi Radyo Televizyonu Milli Serapul

Yaşadığı yer : Serapul

Edebi çalışmaları: Şair

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Özbekçe ve Derice şiir defterleri

4. 1. 47. Muhammedullah Nuri

Ad : Muhammedullah

Baba adı : Molla Nur Muhammed

Doğum tarihi : 1327 h. ş. (1948 m.)

Doğum yeri: Meymene, Kuhihane

Eğitim Durumu: Lisans

Edebi çalışmalara başlaması: 1354h. ş. (1975m.)

Mesleği : Talim ve Terbiye Müfettişi

Yaşadığı yer : Meymene

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Basılmaya hazır iki şiir kitabı

4. 1. 48. Gulam Sahi Yurttaş Andhoyi

Ad : Gulam Sahi

Baba adı : Hacı Murad Vekil

Doğum tarihi : 1338 h. ş. (1959 m.)

Doğum yeri: Andhoy

Eğitim Durumu: Dil ve Edebiyat Fakültesi

Edebi çalışmalara başlaması: 1354h. ş. (1975m.)

Mesleği : Serbest

Yaşadığı yer : Andhoy

Edebi çalışmaları: Şair ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : Köngül nevasi

Basılmamış eserleri : Basılmaya hazır Özbekçe ve Dericeşiir defterleri ile makaleler

4. 1. 49. Seyyid Tacdar Haşimi

Ad : Seyyid Tacdar

Baba adı : Elhac Seyyid Ebubekir

Doğum tarihi : 1337 h. ş. (1958 m.)

Doğum yeri: Sayad Zal, Karayi Almar

Eğitim Durumu: Medrese

Edebi çalışmalara başlaması: 1369h. ş. (1990m.)

Mesleği : Emekli

Yaşadığı yer : Meymene, Turpahtu

Edebi çalışmaları: Şair

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri :

Basılmamış eserleri : Basılmaya hazır iki adet Özbekçe ve Derice şiir defteri

4. 1. 50. Dr. Şefika Yarkın

Ad : Sefika

Baba adı : Muhammed Kasim Kazizade

Doğum tarihi : 1333 h. ş. (1954 m.)

Doğum yeri: Serapul, Kazihane

Eğitim Durumu: Doktora

Dil ve Edebiyat Edebi çalışmalara başlaması:

Mesleği : Araştırmacı, yazar, şair, öğretim görevlisi

Yaşadığı yer : Şibirgan, Kabil, Taşkent

Edebi çalışmaları: Şair, araştırmacı ve yazar

Eserlerinin dili : Özbekçe ve Derice

Basılmış eserleri : 1. Divanı Zahiruddin Muhammed Babür, 2. Nadire ve Şiirhayi u, 3. Simayi Nevayi, 4. Divani Gairbi, 5. Nesabisibyan Azimi, 6. Tekalemey, Divanı Babur, 7. Baburge Armağan, 8. Kamran Mirzanin hayati ve icadi.

4. 2. Cevizcan Muhiti Çağdaş Özbek Şairlerinin Seçilmiş Bazı Eserleri

Sadreddin İntizar Cevizcani

Afganistan

Sen canim sen, sen benim sen
Babamı yurtı ,meskenimsen
Annem tokken vatanimsin
Afganistan,Afganistan
Toklaringeni başı kar dur
Behar kılse lale zar dur
Taşlaringeni lele bar dur
Afganistan,Afganistan
Veten minge tütiyamsen
Bir tapilmez kimiyamsen
Mihrebanım,ba vefasan
Afganistan,Afganistan
Veten singe, turkey kanırım
Çıkse ışıkm,bilen canım
Anne canım,mihrebanım
Afganistan,Afganistan

Kabil Vesfide

Afganistan kuyaşı, gulgun diyarım Kabul
Mihrih dilimde cuşan, ey nevbaharım Kabul
Sen sen, kalbige basgen, gonçe merd ve meydanler
Sen sen kolinden birgen, niçe olok insanlar
Sen sen suing toprağingı,bizlerge birgen canlar
Tarihimin gurası, ey ba ve karım Kabul
Sen sen başİnden ötgen, kerakünler zamanın
Erkinligin alingen kan ornige cehane

Şair şiirge yazgen, tevsifinege terane
Kurdim senin sibatangi ey kuhsarim Kabul
Kera tomen bulutlar, yokladi asmaningden
Halk yıldızı kurindi, kiçeler ivaningden
Avare halki, kitti, sen bağ u bustaningden

Cemile İsar

Bahar Arzusi

Kol ulaşıb ikavlan bağ içre seyr kılsak
Yaz mehr ayla saçımga şabbada şana urgay
Kilib man masnad u naz u adaga takya şiirindek
Muhabbat tarzida sadik seni Farhad isteyman
Saçlarimni yazib yolinga tara
Kel seni damimga duçar aylayın
Hicran çekip farakta kor boldu kozlari
Ey Yusufum karam bile kilmay bahana kel
Bulutdek garçi konglim parça parça boldi sevginga
Ve lekin taş yuragingni mudam abad isteyman
Yuz ogirdi baht menden “ozgalar koz kıldı mey?”
Sevgimizning otini yakıb meni ispan kil
Kel kulbam arabalar kelib tur
Tinçsiz dilime karar kelibtur
Yurak azizim! Sen mehrabansın
Sen olmas işkim sen cana cansın
Dardimni siz darman kiling ay dostlar ay dostlar
Ahvalima arman kiling ay dostlar ay dostlar
Sensin meni baharim ay sevgili nigarim
Kelginki haddan aştı yolinga intizarim

Sevgisiz Fasil

Kel seni işk ayla bahar aylayın
Kel senga sevgimni nisar aylayın
Kel ki sadakat bagıdan gul terib
Dastalap aldinga katar aylayın
Kel ki beray yol seni aşarime
Taki cihan boriça bar aylayın
Saçlarimi yazib yollinga tarab
Kel seni damimga dıçar aylayın
Birgil icazat menga kim lahzayı
Ruhinga bir gaştı guzar aylayın
Bergil icazat ki hiyaling bila
Konglimi hamsaya u yar aylayın
Sevgisiz ohşar kişi küz faslıda
Kel seni işk ile bahar eyleyin

Kutlug Zaman

Sizni kahraman halkim tanidi cihan kutlug
Nam u şuhratingizdan toldi asman kutlug
Kara keça koynida kuldi bahtimiz ayı
Bizge uşbu dam boldi tengri mehraban kutlug
Tinçlik diyaridan baht elçisi keldi
Sizga yahşi kunlardan bergey armagan kutlug
Temir ile Babur'ning kani mavç vurab sizda
Gayrat kuçigizni kildingiz ayan kutlug
Ozdingiz zebun yavning tamırını mehendan
Ulka bagıda endi osmagay tikan kutlug

Azizullah Bütün

Mekkare cihan

Kozimni nuriden irtık kure remen golezarimni
Keem koysa feda kılsem, besatı de her noh barimini
Hekiket ni işitmek beski eçik dur bu dünyada
Bakıp kaş dekbakde aldı,kolden ihtiyarımını
Kesad bazarıde suzni geniwet,esremağ lazım
Teemümüsizlik ezharler yoke tedi itibarimi
Cehanı mekkarı kongol kiko birle taşkınb her dem
Niçok iley yore keden çıkmegen şuro şerarimini
Tirik likde teravet bolmedı bostande, soldirler
Hezan yeğmageri zayıf itib reng behorimni

Hidmet İtiş Fikri

Baht yardım bulmasa kün körmegeing eslakin
Tabli hoşı ve seadet ormaging eslakin
Tanda izzet comesin kiydirmeging eslakin
Erilip yardan köngül,kondeyi kuanur il eraz
Can koyaring bulmasa can koyaring eslakin
Tinmegey dünyayı istep fikri hidmet kilmeseng
Ruhni ten mulkide dindirmağınig eslaking
Yahşi il birle tirilik kaçça bulsa ez iro
Eble birle hehzeni ötkermağing eslaking
Hem yigitlik çağı ötti bilmedim ve hasreta
kırılıkçağide bit kün körmağing eslaking
itibaring il era barlık iro bilseng bütün
ehtiyat kilmey yikilseng ,turmağini eslaking

Asifa Şadab

Kizgin Soz

Ay kozimning ruşani, rag içre kanım sen ozing
Yaş bahtim,yangi işkim,navcavanim sen ozing
Ul karangu keçelerda nor saçip şam dek
Cism ayla canim ara ruhu ravanım sen ozing
Aydın etgaysin mening konglumni kızgın soz bilan
Bolmasang bolgay dilim gan,busutanim sen ozing
Dehr ara senden büyük,manga guzel canana yok
Sevgili gulgun azarım,azu şanim sen ozing
Gulşan u işkinga çun bulbul bolibman navhagar
Telpinib Şadab olurman gulsitanım sen ozing

Güzel Bahar

Keldi gul fasli,çamanni sabza davran keltirib
Ayladi harram cihanni yangi saman keltirib
Busutanu bag u sahralarnı yaşnatdi bugün
Lalau gul paykariga ruh ile can keltirib
Şam u yangiliğ lalalar yandi gulüstanlar ara
Ancıman kurdi taravatlar firavan keltirib
Bulbulu mahzunu bag içre firavan ayladi
Gul yakasin çak aylab anbar afşan keltirib
Bu güzel yangi bahar aydınlığıda huş yaşang
Ulkanı Şudab etgay yangi saman keltirib

Hamidullah Bütün Haydari

Tükenmez Dastan

Boldimiz zarun perişan imdi bes
Dağdaru zaru nalan imdi bes
Yesir yetim közi giryan imdi bes

İhtiyacı lokmayı nan imdi bes
Rencimiz boldi feravan imdi bes

Niçeler misli (kavurçağ) boldiler
Özge kavışde oyincak boldiler
Yavni bermakıda tırnak boldiler
Damu dam üstide zağ boldiler
Ana yurtim boldi veyran imdi bes
Bigünah insanleri öldirdiler
Say ve kirning mürdeden doldirdiler
Hernehali arzu soldirdiler
Bu ulusning oyunu koydirdiler
Ülkedaşlar kani kiram imdi bes

Hak sözi tilde ibaret ittiler
Millet üstide ticaret ittiler
Ülke baylığını garet ittiler
Ana yurtimğa hihanet kildiler
Baylığımız boldi talan imdi bes

Ülkedaşlar kañalar biçare dur
Özge yurtide avaredur
Yav koliden öpke bağı yanedur
Kozleri giryan yürek ming pare dur
Boldimiz sengi pelehman imdi bes
Ey azizler imdi kol tutmak kirek
Kinetozluk bahariden otmak kirek
Kañça açık bolsa hem yutmak kirek
Yavlerimiz bağıning sotmak kirek
Ülkede azari insan imdi bes

Yurtumuz ati büyüku bastan

Milletimiz halkimiz ba izzu şan
Derdu renci dur tükenmez dasitan
Birleşingler yaşasın Afganistan
Heyderining bağri buryan tulekan

Falizi Laş Bulmasa

Kim bilen yol baresen yolingde yoldaş bulmasa
Kimgе razing eytesen yaninge serdaş bulmasa
Bu vatanga her kişi olca üçün bin bağlayan
Oğrilerning kim tutar bu ũlkege baş bulmasa
Yol tuserhain kişiler şan ve şevket igesi
Yol tutalmas hiç kişi,başlığı obaş bulmasa
Kiçe kunduz bul vatanga kıpkızıl kan takılır
Kan tukulmas adami ta yureği taş bulmasa
Kepze kildi çevkilerning hain vahm parehur
Zehimu hain kişiler kopçeki faliz ikediler
İmedi bozmas kepesin ta faliz,laş bulamasa
ũlkemiz biçare boldi niçe zalim koliden
Bi vatandur ul kişi esli vatandaş bulmasa
Dinu mezheb,tilu ferheng dip ticaret kildiler
Tilini kadrin kim biler ehsasli tildaş bolmasa
Ademining sũltidar,izzetu nefsu edep
Köz hayasız kŕrũnũr,ũstide kaş bulmasa
Bul vatan halini kŕrse her bir ehsali kişi
Köz yaşi kandik bolur,kŕnglide berdaş bolmasa
Bu ulus derdi ezilir kuldi halim mi harab
Gamlerimni kimgе eytsem,ta ke serdaş bulmasa
Öpke ve bağrın ezildi milletim derdi üçün
Derd ve gamin kim bilir ta kŕzge yaş bulmasa
İmdi ima ve işarege tũřũnmesdir kişi
Ta kuyaş yengiliği bũtũn kilmişleri faş bulmasa

Fehru Şanim Bar

Azizler işitingler kim tükenmez dastanim bar
bu köngül içeriming leb yaşiron razi nihanim bar
eger tarihler körseng hakiketler ayan bolgi
firsetli emir Timur gibi sahib keremim bar
nucum ilmin Oluğ Bigim bütün dünyaya öğretti
resdhane tüztegen fehrlik namu şanim bar
Zehireddin Baber şöhretli alimni tutkendir
Söhensenju söhendan padişahım bar
Hüsein baykıra deyk şah ve sultan kem tapilegi dur
Oşul gevher şad yenliğ, bilimden ane canim bar
Edep asmanige turgen kuyaş yengiliğ münevver dur
Alişiri nevaı dik fehrli nöktedanim bar
Büyük sultan mehmud şah gezne han ve hem fatih
Diyar sonnatige yeşirilmes fahr ve şanim bar
Kalem koy hind sarige, körürsün sin zerafetler
Yaratgan tac mehel kesrin fehrli şah cihanım bar
Tilimge hoş yaraşgi ger busuzni fehrile itsem
Yürümen king cihande baş kuterib taki canım bar
Kuyaş yağdusi her aiz yeşirilmez iki barmakta
Ke yer ve asima içre hayati cavidanim bar
İşangil çin sözümge ger başerini balesi bolsang
Ke bizing körmegil kem king cihande imtihanım bar

Seyyid Taceddin Taşkın Behayi

Münacat

Ya Rab nitayin özerha olabilmeyi
Destgirliğ et azimi dergah olabilmeyi
Bir lütf eyle lütfü semaling bana esdir
Yange yüreğim, lütfinge agah olabilmeyi
Hizmet sana mümkün mü kilur haliki kevneyn

Dervişler mülkide şahu geda olabilmeyi
Kurbeyn muyesser eyle minge dostlaringning
Min şöyle senin yavinge henrah olabilmeyi
Ömrüm boyıçe singe inanıp sığınıp
Kuvvetler kolingi hemrehi gümrah olabilmeyi

Bir Sıkım Toprak

Bir yutum nan eyle bir kultum sudden
Okutince kutulur hayatim emma
Bir sıkım toprakka zare yaşamım var
Nı üçün dünyadan bir sıkım toprak
Birseler minge bu
Dunya tar
Dunyadan bir sıkım toprak birseler
Bir dane bugdayini eksem min onda
Min geleyim tirimde sogarsam oni
Eylesem fesiller
Yillar
Ve aylar
Suva yisini tekrar
Yasamim hem
Omrumdeki lehzelerim yillarim hem
Handan yemez,toragdan
Oz rengini taper
Hayatimni topragim bakar
Olsem,mining otimni yapar

Gedalar Tani

Sabah ahiste rag es, kim tenim bimar agriydi
Vucudim hicr dagidan tapip azar agriydi
Letafet kani gol birle baglap hem hane oynardim
Eceb dir gol tigizmek ti bu cismi har agriydi

Kicer bag urnide her tun ezik bagrimle kan kungel
Kozumge kum tikilgen ta seher bidar agriydim
Hevaturlenme deyip her kim teselli birse hem könglöm
Keçirgeç hemneşinler yadini herbar ağrıydı
Diayru yaru dostumning tutalmeyi namin yiğlermen
Mebada yau dostum namide ağyar ağrıydı
Baharu bağı sebze kuzlerimge zerre yakmaz çün
Hayalim sebzedir ama kungül gülzar ağrıydı
Kaderdanlarını isteb min bugün azmu diyar etsem
Yine veyran bulup könglüm mining tekrar ağrıydı
Vatandan ayrı her kim ning şahane bolse turmuşu
Gedalar tanidan kalbi bulup efgar ağrıydı

Muhammed Yahya Cevizcanî

Hüsni Tevsifi

Kiley dilber gülistanige mehsus
Heramam eyle büstanige mehsus
Hüzing gül sözlering manendi bülbül
Lebing léli bedehşanimge mehsus
Keding ey nazenin şemşad-u heşar
Boying serv-i haramaninige mehsus
Fedayi tiri mujganing buleying
Hedengi cismi üryaninge mehsus
Öler men kevlering, ber makelering geh
Faket çaki geribanımge mehsus
Kara zülf, enber efşan saöing ey şuh
Mining hali perişanimge mehsus
Hefizi henceri naz birle, olşah
Yine kellab dür, canımge mehsus

Dua

Hatering mezun ve kungling ta ebed gamlenmesin
Kulgeden lale libing ey nazenin kemlenmesin
Kayguyu hasret delingden, hiç keçan cay almasın
Kuzlering gam yaşidan ey dil ruba gamlenmesin
Cam meydan bulmasın hali ilahi kullering
Bezmi eyşing ta cihan bariçe berhemlenmesin
Her kişi kad nehaling gah yeman ba kese sining
Nevbahar umrı hergiz sebzu hurremlenmesin
Kuhezer gilgeye man evvel şuh perizad dan medan
Ta mabada ya neginemden, ahudik remlenmesin
Kurkeman bağı içere ber seng, seru baying bakıp
Şeremden biçare şimşad, ta mabad hamlenmesin
Alhezer mekri zamandan ey hafizi bezmden
Düsenler na mehramu hem yau mehremenmesin
Büyük halk
Ey büyük halkım fidaye hişmu isyaning buley
Sadjaye hemmase kurbanı destaning buley
İl era şöhet kazangen gayreting gah min eda
Bir ecazet ta esiri bendi imaning buley
Teymuru baburleringi ve Atila haning buley
Baş küter di güzganan mülkedin bu müsleming
Üstan bus der, pire hurasaning buley
Tuğrulu sencerleringeni aşık şeyda buley
Valeu sergeşte evvel şire meydaning buley
Şehri uffak kitgen dur, hedisi her birey
Hake paye termizi ve bu süleymaning buley
Bualisina ve Elfarabi ve Harazmiler
Her birey devri fahrı şaning, nezri kilganing buley
İlim ve finde her birey erdi felatuni zaman
Çakeredergah, fergani ve reyhaning buley
İrek yulide kilip şirin teniücanın feda

Fıtratinggah lal alıp, heyran çulpaling buley
Kaderi ve eybeku kahhar gah minglerçe sena
Nasirin gah orgilip,sersan olaning buley
Keyde buldy gayret elpamiş ve mengulering
Sadkeye namu nişan evvel niakaning buley
Kire fereydun ve selemler dik uruş meydanşgah
İski turaning u revşen ta ke kurganing buley
Sin hedef elgen nişaning hiç kaçan kıtmaz hata
Mesli arşı küşte evvel tiru peykaning buley
Daima fethu zafar irdi nesibe leşkeri
Muhliyai kudrate orduyu şeybaning buley
Kildi avrup kite sin teshir sipahi bayezid
Mehvu heyrane sepah devri osmaning buley
Came sebrim buldi lebriz kalmadı tende şekib
Gonçe lermin intezari heşmu isyaning buley

Seyyid Abdülhakim Şerai Cevizcani

Yengi Zaman Teranesi

Selam ey yengi yıl
Ey yengi yılning elçisi
Seninig yadingen,sening yeşnegen bahringde
Heyat bahçesi kuyaşing sening
Cehangeh saçıge-i nür
Bunurden küvvet, buhardan ilham
Halayık özge tiriklik guriş u. un ilgéi
Kangül güşi bulgi mest
Siregi herdem
Kuançlık bilen yengi zaman teranesi
Cihanda tinçlik ve sülh ve ühüvvet
Halik arayışasın
Uluh hedefler uçun

Demokrasik ve azadlik benasi uçun
Kureş mebarıza isar halk arayışasın

Amu Derya

Kuyai sening ateng dingiz dur anang
Hireyrüt ve hilmend iki aynakand
Lıkut singe her kun ye barver pyam
Oning kalbide fakat gine singe ihtram
Seni abasın bileği karındai
Velgah hesapladı özige yoldaş
Yurtim kuzme kuz bulsa uzun topregi
Tinçlik çüürası dostluk kupreüi

Sin şerkulkesining olmas kururi
Orta asya da hayat tamüri
Pamit – Hindüküş mücessem canı
Sinde akar yengi tiriklik kanı
Sen uluğvar tarihçisen ey derya
Otmişten bizge iliçisin ey derya
Serayingde tahte gehmen sabırsız
Canlardasın temanı, kuyip kildim iz
Amu derya bu süzimden kuz geldi
Tülüandi vemin teman hezer saldı
Her gırdabı kurendi linge bir kuz
Tülüundan til çıkarıp baçladı süz
Otmişten suzleme, tigeğ cangah
Otmişning safhası boyelgen,kange

Muhammed Rahim İbrahim

Selame Zühre (Venüs'ün Selamı)

Be selam zühre reftem be şabi pür ez setare
Ke maghar sürudi az vey şenavam kunam nezare
Hem Venüs'ün hem de yıldızlarla dolu gecenin ziyaretine gittim
Şarkı söyledin ki ondan duyarım bütün izlenimlerini

Begerfte zühre çengi, befeşurdeaş dar ağuş
Gahi arğanun gerefte, gahi barbatu dutare
Venüs yakaladı, kucağına sıktı
Bazen ogran, bazen barbatu bazen ikisine de bürünüyor

Be harim bazm sazeş, ham mahvaşani gardun
Hame ra ze gamzeye ebru, hame ra ze naze yare
Bütün herkesi açık ziyafette saz eşliğinde
kaş cilvesi, yar nazı rahatlatıyor

Beneşeste zühre ber sadr, çu yeki beheşti peykar
Be makam ham surodi, gazel u çarpare
Venüs cennetten üzerinde oturmuş, sankı savaşçı gibi
Makamsız şarkı söylüyor, hem gazel hem de dörtlük

Çe neşini ey felani be gam be güsse çendin
Ke tura ciger ne endüh, beşavad hazar pare
Niye böyle gamsız ve acısız otuyorsun ey! Falan
Ki Sen acısız ciğerinle, yaşarsın binlerce yürek acısını

To gere be ebruye ma, var begüşa be eşve çeşmi
Heme ca rümüze mehr ast, heme cast nevbahare

Gözlerini cilvesiz açarak yüzüme bak
Her yerde gizli sevgi var, her yerde bahar mevsim

Ze çe gerye migüşayi ze du çeşme nazeninet
Tu meger hedise ülfet, naşenidi az kenare
Niye iki güzel gözlerinle yaş döküyorsun
Ama senü ülfeti etrafından duymadın ki

Betakad ze güsseye (man) hemeye benaye umrat
Egereş ze hak sazi, egerş ze sange hare
Gönül yaramından güçsüz, tüm ömrün anlarını
Haktan şarkı, taştan diken yapabilirsin

Besürüd be perdeye dost be yeki sedaye dilkeş
Be şegefte pay kubi be terennüme setare
Gönlüne hoş gelen bir sesle, perdesiz şarkı söyledi
Ayak dövme oynuna başladı, yıldızların melodisine

Eğeret güzar üfted beresan salam u hidmet
Be zemin u püzeş az ma ne yeki, hazarbare
Yere geçiyorsan ulaştır saygı ve selamımı
Yerime bir kez değil belki bin kere aydan özür dile

Ke nesibetan bebada heme şadihaye dünya
Şevedet ze sülhü rameş be ten ü be canet bare
Dünya gibi büyük mutluluklar nesib olmasını dilerim
Hem rahatlık, barış içinde yaşamamı istiyorum

Sağınmak

Tole kan bolse yürek, şadlık fezasin sizmegi
Dide ger bolse sukur,tunning ziyası sizmegi
Tıntı heyvan gibi içmek ve horak ten tuzuk

Kikuler yizgen kisnining, ün sedası sizmegi
Ger beşerning kani tursee, tuzege vehşi yürek
Kange çumilmakçı bulgi, yer ezası sizmegi
Ger hezaning cevrenden berbat bolse gonçeler
Hiç keçon göngeli, alim ni hevasi sizmegi
Por beha derdaneden,taşgın uzak köngelim mining
Kerke bilmez bu alem, bulbul nevası sizmegi

Müşteri

Be çübe dar ezmene
Serı be bad refte büd
Kesı begüfteş ey uzayr
Günah tura çe büde ast?
Birisi Ey Üzayr diye sormuş
Senin suçun neydi?
Çenın zebünü zaruvar
Seret be bad dade ast
Böyle güçlü dile sahipken
Başını kesmeye götürmüş
Yeki sühen negüfte maned
Megert kesi ze durha
Begüneye yeki sürüş
Begüft: ey azize man
Öyle birisi bağırmiş
Ey! Değerlim, diye
Sepide ra furuhta bud
Şebe siyahe mehüf ra
Beyazlığı satmıştı
Hem de siyah korkunç geceyi
Becay an haride bud,

Sepide ra furuhta bud
Onun yerine satın almıştı
Beyazlığı satmıştı

Muhammed İshak Enver Adhoyi

Bar-e Mehnet (Sıkıntı Yüğü)

Nemidanam çe benvisam zi cevr-u zülm-e zencireş
Zi baske natavan-e acezam ez şarh-u tahrireş
Zülm ve sıkıntı zincirinden ne yazacağım bilemiyorum
Şer işlerinden çok güçsüz ve acizim

Macu bica delil-e hasret-e dağ-e del-e ma ra
Namayanast hal aşık-e mahzun zi tesvireş
Sorma boş yere hasretli ve acılı yüreğimden
Dertli aşığın durumu halından aşıkardır

Nemudam naleha har çand bar yad-e gül-e rüyeş
Nakard efsüs-e feryad-e mane biçare, tasireş
Ağladım bağırdın kaç kere gül yarımı yad ederek
Benim çaresiz feryadların etkilemez onu

Be çeşme kam mabin cana sereşke dideye aşık
Siyah ruzi ke ez ruze ezel gerdide takdireş
Aşık cananın çekirdiği acıları tatmış
Kara günleri ezelden takdir edilmişti.

Sara pay cihan tarik şud der dide am çun şab
Dile şurideye man nahahan gerdid, tasvireş
Dünyanın her ucu karanlıktı bana gece gibi
Yanmış yüreğim aniden karanlığa büründü

Zi bare mehanteş şud kamatam hemçün kemah, aher
Nemidanam çe başaad ber sere u, fikru tedbireş?
Sonunda sıkıntılarından dolayı acılar çektim
Tedbirli fikirlerin ne olduğunu bilmiyorum

Na tanha man şehide navake nazaş şudam, enver
Hezaran hemçü man besmel şude ez zehme şemşireş
Nazından yalnız ben ey! yaralı olmadım
Benim gibi binlerce kişi naz kılıcından yaralı oldular

Ümid-e visal

(Kavuşma Ümidi)

Der çimen bülbül be yad-e gül perişan bude ast
Der dil-e u niş har, in gülistan bude ast
Bülbül bahçede gülün hatırasından perişandi
Onun yüreğinde gülistanın dikenini vardı

Der herimeş rüz-ü şeb üftade del, bahr-e ümit
Baske hak-e der geheş bar det, derman budeast
Yüreğim hareminde gece gündüz yaşıyor, ümit bahar gibi
Hak götürdü beni haremine, derman idi

Her şebi del mireved bar gerd-e küy-e yar, lik
Kes nemidanad çesan der hecr-e canan budeast
Her gece yüreğim gider yarın oturduğu yere, lakin
Kimse bilmiyor cananın odasında olduğumu

Dağha dar dilem ez hasret-e didar-e u
Çeşme ma zanru behaleş, eşkrizan budeast
Yüreğim yaralı onun hasretinden
Gözlerim onun için yaşlar döküyordu

Mitepad der hun delam, ez ferkataş şam-u siher
Ruz-u şeb ber aşık-e biçare yeksan budeast
Yüreğim onun ayrılığından gece gündüz çırpınıyor
Çaresiz Aşığa gece gündüz bir gibi idi

Ta bekey başım dur ez mehfilet, ey seve naz?
Der dil-e uşşak zinru, dağ-e herman budeast
Ey! Nazlım, ne zamana kadar meclisinden uzak olacağım
Bu yüzden aşık yüreğinde acı vardı

Umrha üftade der küyet be ümid-e visal
Rehm kün ber hal-e Enver, dide geryan budeast
Hayatım artık senin olsun kavuşma ümidi olmasa bile
Bu halime merhemet eyle, gözlerimde yaş vardı

Seyyid Abdulgafur Meftun Kayseri

Kaş Sevdası

Mevc orer acz ve tevazu kaşların sevdasige
Kim heya cayine darı irmiş ening simasige
Sindirib mehr süküt nagah tebessum eylese
Yüz tümen gevher olur sedke leb güyasige
Renge ve buyiden, beharistan temkin behrever
Seroning ilergulam, bağse ged ranasige
Fetne ve aşublar teşleb kungel ning mulki geh
Hem inan ve ihtiyar algusi bir imasige
Çıkne şur her yerde bul gevheri mehrı ening
Dil nevası yerenur gol ışki ning sehrasige
Gerdbad yenglik uralib deşt ara avare dur
Mestlik ne gatidden, bade ve minasige
Bulbulı aşüfte dik meftun nevağı kırmişem
Gül yüzün korse tese yarım, aşık suydasige

Marifet Kesbi

Lebni hamuşosre gıl, hemçon der o divar bul
Marifet kesb eyle bansın vakifi esrar bul
Sofra mani gah şeger itmak iror kettik velik
Kuz açıp sıb uşbu nimeti feyzige ikrar bul
Celve bu yerde olur her lehze bir cam ilgide
Mehrem loseng bes mülcimi cilvegahı yar bul
Uykuda kurgen tuşigni bozçe sın merdud bil
Kahle seng ayine kılmıřlarınđ tapse cela
Kaç yemanınđ sohbetinden,yahşı ge hemkar bul
İsteseng ger intizaratınđ birer bulse semer
Keşzarı ülfet üzre ebrı gevher bar bul
Ütgen vekiçmişleringden coz neva yoktur eser
Hiç kişi kalmış cehande,ey kungel huşyar bul
şevki didar ile di meftunı canan kauyide
Bulbulı şuride dik her lehze hoş goftar bol

Nevasızlık

Kuzde oyku ve nefes kongılde hasr-ı tebar iror
Yar-ı candan irilip turmuç minge duşvar imeş
Min kebi azürde hatır hiç kişi korgan imeş
Çark-ı mihnet zayı alem asro kecreftar iror
Aşık oldur yarıge kim muniso gamhar iror
Baisi ah ve nevalar aşk,aşıkıden sureng
Bilgusi derdeni uşel,kimse ke evvel bimar iror
Baylar ve munimlere agah bulıı imkanı yok
Uykuda yatgın kişiler hiç keçan bidar iror
Kararilik duranide bulma hudadan biheber
Sın gemen itme yigit lik duri kim tekrar iror
Yardan uzge nezer,ileş ni meftun sın unut
Ger kokerse her nahal bir yerde evvel por bar iror

Mihriye Mihri

Mengu İftihar

Atiniger alemde meng, fehrı devran siz babam
Timuriler duriden siz birte mercan siz babam
Hiç keçan tarih unutmes hidmetigiz uçun
Uşbu yolda neni ukupet larni çikekan siz babam
Hem muerrih, filosof, yazuçi hem musikidan
Ber çi geh sabit gilip üzbet tilin ezel ligen
Heme ni lal kaldırıp, heyretgehi salgan siz babam
İstegimizi halk ara imdi nevayi ilmingiz
Asemanı marifet de , mehri ruhşat siz babam
Fahr iterde urzigi siz, ey nevayı hasretim
Çinke siz tarih içinde, merdi merdan siz babam
Ey nevayı vasingizge”mihri” yazıb niçe beyt
Gerçi irmeş layığingiz, merdi merdan siz babam

Nadim Safiullah

Yürek Uyi

Bu zenan yer bilen mi nab kirek
Gül ike, bobol ile, sebze şadab kirek
Yarni kunglide cay almak uçun, yaranlar
Astanide ya tib, kuz ya şey, hanab kirek
Aşk vadisini tey itmek iror kup kitnik
Tilna mecnun kebi bul marike de, tab kirek
Yarening aksi yürekim , uyşde buldi kuyaş
Unge uy, minge ise mihri cehantab kirek
Bi sebep marifet ilgink de “nedim” tüşmes
Hem kudukten suva almakide düláb kirek

Güzel Ülkem

Güzel ülkem açıldı çıkne guller baharge
Tuzib kumrineva, bülbül faganlar lalezaringge
Yok ülkey gam, kimike ile se keded siyahatini
Herat o gazve vo gur ve ferah ve gendeharinge
Azizi dur bamiyan ve pektiya birlen orzganinge
Kuvangeimen sini nimruz ve hilmend dik diyaringe
Veten cennet ge uhşeidur, duner bile devehşaning
Heder kitmes feda kısam, bu canım çarikaringe
Veten fahrile yur men faryav ve cevzcan birlen
Semengan ve serpol hem yine şehri mezaringe
Sivimli mamen irmiş verdek ve logman ile lugar
Keni dünyada evvel ke bardur kohsaringe
Deten sin kim budem, kuiding kademni itila sari
Tilermen tingeriden sim lil ve naharing ge
Nedim-i dur kiçe ve kunduz audelib dik, bustan ıçre
Ukur yüz şur birlen ane yurtım iftiharinge

Seyfeddin Nuri

Nevbahar Eyyamı

Nevbahar oldı gam o renc o moşıggat kalmadı
Şadmanlık fırsatı kıldı,mozellet kalmadı
Reng bareng goller,çıkna şıb saharlara
Bizlere rahat nasib oldı,şıkayet kalmadı
Oz işige her kişi meşgul şur ve şevk bile
Oldı bikarlık esersiz,hem adalet kalmadı
Inkilap itdi adaletni vatandar yikar
Şulsebebden,parehor hem hiyanet kalmadı
Vahdet ve ham bast elik kuyine ,kuylar kalmadı
Halkımızning areside çünke fikrat kalmadı

Bahtiyarladık yitib sermen zulim eksudgah
Buldi yarkın külbemizde,hiç zülmet kalmadı
İmdi insan istegi ta pegeye tahakkuk ülkedı
Çünke bidavvesitem denhi çalamet kalmadı
Dostlik tenindi her an suz la sak her an,beca
Orne dı mıhr-o vefa ,dilde adalet kalmadı
Olke bargayesen saadet,bahtiyarlıklartaman
İftihar iti geldi yarım,sinde hikbet kalmadı
İşçi ve dihkan işanç birleşingiz ne kılıng
İndi istismaritovuçilerge fırsat kalmadı

Gulam Sahi Yurttaş Vekilzade Andhoyi

Ane Toprağım

Veten ey ane toprağım, sini min yad itib yiğley?
Vefası yok cehandan dil bil feryad itib yiğley?
Niçe ay otedi sinden ayrılıb, gurbette yatmış men
Bu mahzun haletim birle, kimi naşad edib, yiğley?
Bu kun her yer ge barsen, kimni kursem zor destingden
Felek sinden şikayet kimge min bünyed itib yiğley?
Kungul bustanı gam tufanı birle oyle soldı kim
Kozimden sil eşkim agızıb, bidad itib yiğley
Bu kun aşüfterdir halim, kişi sormid ver agvalım
Kera dur baht ve ikbalim, cehan naşad itib yiğley
Veten de her kıyın kun hey omerge biz hesab itdik
"Vekili" dik kera kunlerni min hem yad itib yiğley?

Gam Tuni

Ateşsin lali bilen her lehze canan oldirer
İtmesem min unge taket, dağı hicran oldirer
İçmadim min bade, gülregi lalini ku rib
Ni eceb imdi mini lalı sahen oldirer

Bir tereften istemek evel yer mihrin suzayle
Bir tereften bul gedani,aho figan oldirer
Canıme nişi ecel azar birmeden burun
Bir ecel bir kun mini evvel çeşmei fitaden oldirer
İl era efürdelikten, künglime yitmesdi gam
Vay bul kim kuksim içre, derdi pinhan oldirer
Ya edem deçtide kurgeysiz,muhebbet deriden
Ya mini gem kuyide, zulfi perişan oldirer
Haceti yok naz ile oldirse mindik heste ni
Guşei çeşmi bilen ima de, asan oldirer
İşki ehli dehr ara durlar sedaket mezheri
Bilsengiz aşık neysiz, dünyada yelğan oldirer.

Batur Oğlan

Eger minden ilimini, sorsengiz ming dostanim bar
Dilim her bu çekide yüz tamen razı ne hanım bar
Dimengler dehri arabimenseb ve binam utgen man
Cehan buyiçe kagen, bigoman namo neşanim bar
Bütün dünyada kurdik madilef kuraganın yüz leb
Celali kuklere ting, tac mehel yengliğ meknim bar
Bilim babid mehkem uşle gen asro kalem ilkim
Kılıç birle kalem uşleb, mining sinmes teranim bar
Nerayi ilki bir gizdi, ilim tarihimi bişek
Adalet mesleğinde baykera dik, auçe hanım bar
Sevaş meydanında Allaho ekber tavaşın çüzgen
Eger baber disem ekber ve ya şahı cehanim bar
Bugün ecdadımızge, ni uçan fehretmesin alem
Cehande gonçeler hidmet becergen kehremanım bar
Ge eskender ki tabi buldi bahro bar alemde
Mining keşver gosa timur dik sahib koranim bar
Eger endhuy dirsem,belh o tehharo maymene,serpü
Uluş namige fehr itgovoçi,şanlı cevzcanım bar

Kezako kerkizo naymen, hemen bir şahe yeprağı
Mining bir cano ten ozbeleik, ul türkemanımba
Hudaya ilimiz ge ta ebed dostim nebaş itseng
Bu yurtdaşgen yekindor kim, kilor kotluk zamanım bar

Seyyid Tacdar Haşimi

Felek Cevri

Felek cevri bilen bes tire kildi rüzgarimni
Köring berbad etti bul nizam karu barimni
Köglüde yüz tümen gam bar,sözleyning derdim
Bakin bul zar halimni,yitirdim gamgusarimni
Kani bir razdani kim yürek derdin onga eytsem
Kani ol ol fazilu dana ke sorsa hal zarimni
Bu yengiliğ hatirim buldi perişan ey azizim bil
Ke dayim rencu gem birle kiçirdim rüzgarimni
Kadimini zar kildi kim köring bar melametler
Kolimdi aldi birden sabru imkan ve kararimni
Tün ve kün yiğle ban dir Haşimi ya reb
Kil imdi korkem ve sersebz,hazan olgen baharimni

Sevgi Tariki

Alıp sen aklımı ey zolfi sonbol
Etirmen nale aşkından ço bolbol
Lıtafet bagıda ey geşnegen gül
Fıraking hasretinden nazok tebiet
Nızaket bagıda ey goşnegen gol
Fıraking hasretinden kan yutiban
Veli sen eyle gey sin çok tegafol
Yurekim ah ger hicrinde koydi
Ne bui guy rahm kılseng mence ey gol
Bulıp men vale o heyran ve zaring

Ke artar aşkı aşkı moşkıl üzne moşkıl
Dedi yar vaslime bir kon yeter sen
Eğer de muddeti kılsing tehammol

Münacat

Cemalng şevkıd edivane kılding parsalını
Kanın hag net ge tışlu tıting bakışga mahlasalarını
Ace sahip keremsin yik seni dik dil roba dil ber
Kungingde yıkla tın koyding minidik binevalarını
Ezelden mest kılding hem biribun bude i vahdet
Biliden sungra üçre tıting ke bizge ming belalarını
Muhammet nuriden mevcut kılding kayınatını sen
Yine bu enbiya vo etkiya şah o gedalarını
Muhammet mustafanı dininge birding acep şöret,
Halifa kılding inga har yar basafalarını
Kılıp mansurını bir cur'a meydem mest o biperva
"Analhak"deyip asıldı dargu ,tartıp cefalarını
Yine "zengi ata", "seyit ahmet",ne hem şah "meşneb" dik
Zemane başka kurmidi ,bulardık evliyalarını,
Kılayı yadı "hazreti kayıp nezer" hem şeyhol islam nıng
Hame ebdal ne ertad,çıhl ten sahip dualarını
İlahı arif o abid yine zahidlerin hakkı
Gonahım afo kılğıl nen yine yüzü karalarını
İlahi haşimini iki dünya ge serferaz et
Kıçur ısyanlarını aşna kıl evliyalarını

Sevgi Uti

Nigari dilnevazim firkatıngden zarü nalan men
Cemalngı kurar men dib ,bakıp her yange heyran men
Yüreğimde senin aşkıng utiden yeti bir zerre
Bu hicran deştik ey dilrüba me a sene beryan men
Ke men pervane ying lik şam ruying tavat ileb
İşan kim bal o perini koydirip vaslingi cuyan men
Yüreğim birden üzdim, seni mihr yengini üste be min

Dr. Şefika Yarkın

Menden Menge Yakın

Men korkaman cuda korkaman
Kuyaş bilan tanış nigahlardan
Men korkaman cuda korkaman
Yaruğlikke tundan kafan kiydirip
Gazab batkağığa komgan kollardan
Men korkaman cuda korkaman
Sevgi firiştesi kanatlarini
Cirkinç havas yalkiniga köydirgan
Ve ming ming yıllık kalın kar astıga
Komılıp muzlab yatgan kongullardan
Men korkaman cuda korkaman
İlik salam koksige
Tuhmat yalğan sokişler oklarini
Atib yaralatğan savvuk lablardan
Men korkaman cuda korkaman
Yaratğan ramatıga işanmasdan
İblisga sığıngan napak ruhlardan
Meni kutkar ey menden menga yakın
Meni kutkar
Kuyaş bilan nataniş nigahlardan
Meni kutkar
Nurni komgan kollardan
Meni kutkar
Muzlagan kongullardan
Meni kutkar
İblisga sığıngan napak ruhlardan
Meni kutkar

Meni yolla ey menden mende yakın
Men kuyaşga çankakman
Ve yaruglik ipegiga yapinmakni isteyman
Ve sevgi firıstasiga ergaşıp
Kanat kakkım keladi
Ve ilik salamga mangu muştakman
Ve rahmat bulagi iştiyakiga
Aslidan acralgan ruhim talpınır
Ey menden mende yakın
Men senge sığınaman
Meni menlikdan kutkar
Ey menden mende yakın
Men senge talpınaman
Meni senlikke yolla
Ey menden mende yakın

Nega Eslemadim

(Nazari ham ozidek gurbatta kalgan anamga)
Baht kuyaşı menga koylab bakkanda
Şanu şuhrat boynumga gul takkanda
Tatlı hayat konglumga hoş yakkanda
Nege sizni eslemedim anacan?
Malu davlatim aşib işim yurganda
Dostu yarlar meni kullab turganda
Sevib söyleyişde davran surganda
Niga sizni eslamadim ana can?
Oyim balam bilan sevinganimda
Halk koziga aziz koringenimde
Saadat çokisiga konganimda
Nega sizni eslamadim ana can?
İlim ahli içra nam kazanganimda
Turli yutuklardan kuvanganimda

Dunya kamimda deb işanganimda
Nega sizni eslamadim ana can?
Çirayligim yaşligim davri ötti
Gurbette şanu şuhrat meni unutti
Pırayşanlik kelib kolimni tutti
şunda sizni eslab kaldım ana can
Başimga bala taşvişlar yağıldi
Ayağımgı taş tikanlar saçıldı
Fakru gurbat yurak bağırimni tildi
şunda sizni eslab kaldım ana can
Siz o yakda men bu yakda kalganda
Derdu gamlar cismizga çang salganda
Acal sizni menden ayırıp alganda
Sizni yığlab kop esledim ana can
Songı damlar yanızda tura almadım
Songi nigahizni kōralmadım
Sizden hatta keçirim soraalmadım
Keçiresizma kizizni ana can?
Baringızda kadingizni bilmedim
Oz vaktida sizga hidmet kılmadım
Ayrıldım sizden gamdan ayrılmadım
Keçiresizmi kizizni ana can?
Mazaringiz alışta baralmayman
Onga yaşım kōlini tukalmayman
Bu kaygu hasratlarga çıdalnayman
Keçiresizmi kizizni ana can?
Endi sizni fakat tüşda koraman
Endi sizni dayım komsab yuraman
Endi sizge dua yollab turaman
Endi keçiring kizizni ana can
Endi yagan cayız cennetde bolsın
Endi kabriz rahmat nurige tolsın

Endi ruhiz malaklarga koşilsin
Endi keçiring kizizni ana can
Bir kun menham yanizga kelerman
Ölikler katariga katilirman
şunda ham sizdan keçirim tilarman
Endi keçiring kizizni ana can

Alıstan Bir Ses

Ses
Ses
Alis alislardan
Kelay bersin
Yura yuraklarını
Tilay bersin
Ne ne hakikatni
Aytadi buses
Ne ne tuygularni
Uygatar bu ses
Bu sesda bir mug bar
Bir hasrat kaygu
Bu sesda bir dard bar
Bir arman arzu
Bu sesda bir sır bar
Bir etinç tuygu
Bu sesda yalguzlik
Nalab söyleydi
Bu sesda mazlumlik
Yiingırab yığlaydi
Bu sesda cim citlik
Faryad kiladi
Bu sesda mahrumlik
Kozin açadı

Bu sesda mayuslik
Azab çekadi
Bu sesda nay boğuzi
Şikva kıladi
Bu sesda bulaklar
Tasbih aytadi
Bu sesda ay kuyaş
Sacdaga ketar
Bu sesda yapraglar
Minacat kilir
Bu sesda dırahtlar
İbadat kilur
Bu ses
Tolkun tulparini çaptirur
Bu ses
Kuyan kanatini kaktirur
Bu ses
Arsalan burgutlarni titratir
Bu ses
Yeru kok tahtını tebratır
Bu ses
Tağ u taşlar bağrini ezer
Bu ses
Meyselar gullarni uygatur
Ama biz
İnsan ni
Uygata almas
Ama biz
İnsan ni
Titra ta almaş
Ses
Ses

Ses

Alis alislardan

Keledi bir ses

Alis alislarda

Sonadi bir ses

Men Hem Yıglay

İl u yurtim nişanı Amuderyaga

Darya kozi daryaman sen yıgla men ham yıglay

Sendek kongli şaydaman son yıgla men ham yıglay

Derya ildan irildim terak edim kayrıldım

Yurttan mangu cıdaman sen yıgla men ham yıglay

Darya kadim bokildi guldek bargim tokildi

Endi sendek tanhaman sen yıgla men ham yıglay

Darya duya vafasız gurbat dardi davasız

Şifa izlab yuraman sen yıgla men hem yıglay

Derya senga bakaman su bolaman akaman

Endi men ham deryaman sen yıgla men ham yıglay

SONUÇ

Afganistan tarihinde ipek yolunu ele geçirmek isteyen birçok medeniyet tarafından birçok kez saldırılara maruz kalmıştır. Büyük devletlerin karşılaşma alanı olan bu bölge çeşitli savaflara ve mücadelere sahne olmuştur. Bu bölgede bazı devletlerin başlangıcı olurken bazıları için de sonun başlangıcı olmuştur. Çin, Hind, Türk ve Moğol medeniyetlerinin kesişme yeri olan ve onların ortasında kalan bu bölgede sağlam temellere dayalı ve uzun soluklu bir devlet kurulamamıştır. İklim ve doğal şartlar devletin uzun ömürlü olmasını engellemiştir. .

“Büyük Türkistan” bölgenin güneydeki doğal sınırlarını oluşturur. Bu dağların kuzeyindeki bölge coğrafi olarak, Güney Türkistan veya Afganistan Türkistan’ı olarak adlandırılır. Afgan Türkistanı’nın kuzey sınırı doğal bir sınır olarak Amuderya (Ceyhun) Nehri’dir. Amuderya’nın kuzeyinde ise batıdan doğuya doğru, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan uzanmaktadır.

Afganistan tarihi zenginliği ve birçok farklı etnik unsura sahip olmasından dolayı oluşan kültür zenginliğini ve rengarenk desenli ipek Afgan halısına benzetmek mümkündür. Savaflar sebebiyle teknolojik imkanlardan ve kültürel bazı olanaklardan geri kalmış gibi görünse de bence bu coğrafya savaşın dolaylı olarak ortaya çıkardığı farklı bir korunmuşlukla kültürünü, dilini ve edebiyatını muhafaza eden nadir ülkelerden biridir Tarih boyunca göçebelerin geçiş yolu üzerinde bulunan Afganistan tam anlamıyla bir medeniyetler kavşağı konumunda olmuştur. Beş bin yılı aşkın zengin bir kültür mirası olan Afganistan’ın başkenti Kabil’de, Kabil müzesinde sergilenen tarihi eserler, bu kültürü ortaya koymaktadır. 125–480 yılları arasında bölgede hüküm süren topluluk olan Kuşanlar’ın heykelticilik sanatının izlerini taşıyan Afganistan, diğer yandan Gazneli Mahmud zamanında güzel sanatlar alanında Bağdat’la yarışır olmuştur.

Timurlar döneminde de (15. yy) Herat gibi merkezlerde benzer bir yükseliş görülmüştür. El sanatları ürünleri arasında Afgan halıları ve bakır işlemleri meşhurdur. Dil olarak çok zengin bir ülke olan Afganistan’da konuşulan diller 6 grup altında sınıflandırılmaktadır.

Çeşitli halkların elinde uzun yıllar geçirdikten sonra Gazneli Mahmut’un hükümdarlığına geçen bu topraklara Gaznelilerden sonra, Büyük Selçuklular,

Harzemşahlar, Moğol İmparatorluğu, İlhanlılar, Akkoyunlular, Timur İmparatorluğu, Şeybaniler, Babur İmparatorluğu, Türkistan Hanlıkları, Safaviler, Avşarlar (Afsarlar) sırası ile bu coğrafyada hüküm süren ve izler bırakan Türk Devletlerinden bazılarıdır. Dolayısı ile bu bölge, Türklerle arasında binlerce yıllık tarihi bağları olan bir ülkedir. Tarihte çeşitli Türk asıllı kavimler buralara gelip yerleşmişlerdir. Günümüzde Afganistan'da yaşayan Türk Topuluklarını öncelikle dillerini unutanlar ve unutmayanlar olarak ikiye ayırmak gerekmektedir.

Bölgede kurulan Müslüman Türk Devletlerinin hepsinde Farsça'nın resmi dil olması sonucunda bir çok Türki grup dillerini unutmuşlar, hatta bazı gruplar kökenlerini dahi bilmeyecek duruma gelmişlerdir.

14 yy başlarında başlayan 15. yy. 'da Ali Şir Nevai ile en önemli devrini yaşayan ve çeşitli Orta Asya şairlerinin Nevayi'nin ekolünü benimseyerek devam ettirdikleri edebiyattır. Herat ekolü çevresinde hükümdar şair olan Hüseyin Baykara'dan aldığı destek ile Ali Şir Nevayi kendisinden sonra gelecek nesilleri ve hatta Osmanlı devleti şairlerine etkileyerek bir edebi dil oluşturmuştur. Ve bu dönem Nevayi'nin adıyla anılır olup Çağatay edebiyatında kullanılan dile Nevayi dili de denmiştir.

XVIII. ve XIX. yy. 'larda Çağatay edebiyatı varlığını sürdürdüyse de, büyük sanatçılar yetişmedi. Geçmiş dönemlerin ürünlerine öykünen yapıtlar arasında sanat değeri yüksek ürünler yoktur. Çağatay edebiyatı XX. yy. 'da yerini Özbek edebiyatına bıraktı. Özbek edebiyatı temsilcileri ise Rusların işgali nedeniyle bir kısmı Afganistan'a kaçarak varlıklarını devam ettirdi. Bazıları ise Özbekistan'da kalarak zor günleri karşılamayı tercih etti.

Afganistan Özbek edebi muhiti Sovyet Rus işgalinden çok fazla etkilenmemiş desek yerinde bir tespit yapmış oluruz. Sovyet Rusya diğer Türk devletlerine verdiği yıkıcı etkiyi Afganistan'da göremiyoruz. Buna rağmen bazı şairler bize Çağatay edebiyatını çağrıştırırken bazılarında ise Sovyet edebiyatı özelliklerini hissettirmekte, bazılarında ise milli duygu düşünce ile yazılan şiirlere rastlamaktayız. Bu da bize edebiyatın hayattan bağımsız olmadığını en açık göstergesidir.

Afganistan Özbekleri, kendilerine miras olan bu geleneğe sahip çıkmışlardır. Nevayi'den aldıkları edebi terbiye ve söz söyleme ustalığını halen kullanmakta ve ortaya çok güzel eserler koymaktadırlar.

Bu güzel ve edebiyat alanında henüz üzerinde çalışmanın az yapıldığı coğrafya, savaşların ve iç karışıklıkların bitmesiyle araştırmacıların üzerinde çalışacağı bir yer olur ve çeşitli milletlerden ve etnik gruplardan edebiyatseverlerin bulunduğu ve Mevlana'nın ve Nevayi'in temellerini attığı bir barış memleket olmayı hak etmektedir.

Bu çalışmada ele aldığımız Özbek edebi muhitlerinin en önemlilerinden olan Cevizcan bölgesinde aynı şekilde aslında Afganistan'ın bütününe bünyesinde barındırması yönüyle bir ayna vazifesi görmekte ve bize Afgan halkının duygu ve düşüncesini yansıtmaktadır. Bu çalışma Afganistan ile Türkiye edebi muhitinin arasındaki bağların güçlenmesine faydalı olacağını düşünmekteyim. Cevizcan, birçok şairi yetiştirmiş bir bölgedir. Bu bölgenin şairlerinin tezkiresi niteliğinde olan bu çalışma kendinden sonraki yapılacak olan araştırmalara temel teşkil edeceği ümidini taşıyorum.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan: 1983, *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin: 1995, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BERDAK, Yusuf, - TULUM, Mehmet Mahur: 1994, *Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Büyük Larousse*, 1986, GelişimYayınları, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet: 1984, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Coğrafiya, Komite Dini Siyasi ve Ferhengi: 1390/2011*, Vezareti Maarif Yayınları.
- COŞKUN, Volkan: 2000 “Türkiye ve Özbek Türkçesinde ‘ğ’”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Bahar] S. 9, s. 251-260, Ankara.
- COŞKUN, Volkan: 2000, *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÇİMEN, Feyzi: 2009, *Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul.
- DENY J. 1941: *Osmanlı Türkçesi Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul.
- ECKMAN, Janos: 1988, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaagaç), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ERASLAN, Kemal: 1993, “Çağatay Edebiyatı”, *İA*, VIII, İstanbul.
- ERCİLASUN, Prof. Dr. Ahmet B: 2004, *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem: 1993, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- FİKRET, Muhammet Asaf: 2009, *Afganan (Cayi, Ferheng, Nejad)*, Matbaa-1 ve İntişarı Asaf, İran-Tahran.
- ĞABAR, Mir Ğulam Muhammed: 2009, *Afganistan der Mesevri Tarih, cild I-II*, Havra Bazar Muhammed Cengi/Peşaver, Interpress-Urdu.
- HASSAS, Salih Muhammed, 1389/2010: *Til Kaideleri ve Sözler Tenglavi, (Muhakematül Lügateyn)*, Mirza Uluğbek Basmahanesi.

HEYET-İ ALİ USTAZAN: 2011, *Coğrafya-i Afganistan*, Sınıf-1 Duazdam, Matbaa-1 Devleti Kabil.

<http://afganistan.ihh.org.tr/genel/egitim/egitim.html>

<http://guneyturkistan.wordpress.com/edebiyat/>

İLİK, Emrah: *Gezi ve Gözlem Sonuçları*.

JELİL, Üzbek: 2002, “Afganistan’da Sosyal ve Kültürel Hayat”, [*Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Eğitimleri Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*], Isparta.

KAZİMİ, Muhammet Emin: 2011, *Tezkire-i Şaira-i Cevizcan*, Matbaa-1 Maywand, Kabil.

KONONOV, Adrei Nikoloevich: 1960, *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıka*, Izd-vo Akademii nauk SSSR, Moskva.

KORKMAZ, Zeynep: 2003, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özbek Tilining İzahli Lügati I-II: 1981, Moskova.

Özbek Tilining İzahli Lügati I-V: 2008, Taşkent.

ÖZTÜRK, Rıdvan: 1997, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

SARAY, Prof. Dr. Mehmet: 1997, *Afganistan ve Türkler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

TURAN, Abdulmecit: 2010, *Nigahi be Tarih ve Ferhengi Türkmenha*, Şirket Hidemati Dani Yayınları.

YAMAN, Ertuğrul - MAHMUD, Nizamiddin: 1998, *Özbek Türkçesi Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YAMAN, Ertuğrul: 2000, *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YARKİN, Muhammet Halim: 2010, *Atlas Etnografi Akvam Velayet-i Cevizcan*, İntişarat-ı Horasan, Kabil.

YARKİN, Muhammet Halim: 2010, *Kitabname*, İntişaratı Horasan.

ZEYNALOV, Ferhat: 1993, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* (Çev. Yusuf Gedikli), Cem Yayınları, İstanbul.